

Założenia i koncepcja kodyfikacji prawa w II RP

Assumptions and concept of codification of law in the Second Polish Republic

The author presents the Codification Commission of the Second Polish Republic, which symbolized the idea of preparing Poland's own legislation. The author focuses on the ideological and doctrinal foundations of the codification of private law (civil and commercial) and criminal law in Europe in the 19th and 20th centuries, representing a specific pattern, a manifestation of the pursuit of modernity, the progressiveness of codes of civil law, commercial law, civil procedure, substantive criminal law, and criminal procedure. These codifications often reflected the opposing currents in the science of law, creating model approaches and serving as a certain legislative standard. On this basis, the author shows firstly, which models Polish codifiers took as a model. And secondly, whether and to what extent the legal acts prepared by them corresponded to development trends and brought original elements to the European codification of law. The author proves that considering the difficult political and social situation of Poland, and – above all – the necessity to build the entire organizational structure of the state almost from basis, the economic situation, party struggles, and finally the deep particularism of the district legislatures, the achieved results should be assessed highly despite the failure to complete the process of unification and codification of the law.

Leonard Górnicki

profesor nauk prawnych
Uniwersytet Wrocławski

ORCID – 0000-0002-5770-1073

e-mail: leonard.gornicki@uwr.edu.pl

Słowa kluczowe:

założenia kodyfikacji prawa prywatnego i karnego w Europie; modele kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego oraz karnego; Komisja Kodyfikacyjna II Rzeczypospolitej

Key words:

Assumptions of private and criminal law codification in Europe; models of civil, commercial and criminal law codification; Codification Commission of the Second Polish Republic

<https://doi.org/10.36128/priv.vi42.578>

1. Wstęp

Odrodzone w listopadzie 1918 r. państwo polskie było mozaiką trzech społeczności dzielnicowych, o niejednakowych tradycjach i kulturze polityczno-prawnej, a różnice w tym zakresie były duże: od autonomii Galicji z jej swobodami narodowymi i tradycjami w dziedzinie ustawodawstwa i nauki prawa, aż po całkowicie zacofane Ziemie Wschodnie, których system prawny wymagał w niektórych dziedzinach niemal natychmiastowej ingerencji.

I tak, jeżeli chodzi o prawo cywilne materialne obowiązywało aż pięć systemów: ustawodawstwo polsko-francuskie na ziemiach centralnych, ustawodawstwo rosyjskie na ziemiach wschodnich, prawo niemieckie na ziemiach zachodnich,

wreszcie prawo austriackie i prawo węgierskie, oparte w znacznej mierze na pewnych rozwiązaniach prawa rzymskiego, na ziemiach południowych. Procesowe prawo cywilne rządziło się czterema systemami: rosyjskim na ziemiach centralnych i wschodnich, niemieckim na ziemiach zachodnich, austriackim i przejściowo również węgierskim na ziemiach południowych. W prawie karnym materialnym oraz w prawie karnym procesowym obowiązywały trzy systemy: rosyjski na ziemiach centralnych i wschodnich, niemiecki na ziemiach zachodnich i austriacki na ziemiach południowych. Ustawodawstwa pozaborowe odzwierciedlały przy tym różne etapy rozwoju społeczeństwa i państwa, opierały się na odmiennych założeniach filozoficzno-prawnych, na niejednolitej systematyce i konstrukcjach normatywnych oraz na swoistej nomenklaturze prawniczej. Odziedziczone po zaborcach akty prawne wykazywały większą jeszcze rozbieżność niż to miało miejsce w początkach XIX stulecia.

Zaakceptowana przez Sejm Ustawodawczy, tj. ówczesną „władzę suwerenną i ustawodawczą” Polski metoda ujednoczenia ustawodawstwa dzielnicowego poprzez unifikację i kodyfikację prawa, oznaczała przyjęcie drogi dłuższej, ale równocześnie zapewniającej większą trwałość rozwiązań oraz lepsze ich dostosowanie do aktualnych wymogów i warunków życia¹. Na okres przejściowy zdecydowano się w większości utrzymać w mocy dotychczasowe systemy ustawodawcze oraz zastępować je etapami przez ujednoczone i skodyfikowane prawo polskie. Ustawodawstwo pozaborowe miało jednak odtąd obowiązywać nie jako prawo obce, ale jako dzielnicowe prawo polskie, z tym że uprawnione organy miały dokonywać w nim uznanych za stosowne zmian. Podobną zasadę zastosowano odnośnie do aktów prawnych wydanych przez władze tymczasowe na ziemiach polskich.

Po krótkim przedstawieniu Komisji Kodyfikacyjnej II RP, która była symbolem idei przygotowania własnego, polskiego ustawodawstwa, koncentruję się na ideowych i doktrynalnych podstawach kodyfikacji prawa prywatnego (cywilnego i handlowego) oraz karnego w Europie w XIX i XX wieku, stanowiących pewien wzorzec, przejaw dążenia do nowoczesności, postępowości kodeksów prawa cywilnego, prawa handlowego, procedury cywilnej, prawa karnego materialnego i postępowania karnego. Kodyfikacje te odzwierciedlały zwalczające się niejednokrotnie prądy w nauce prawa, tworząc modelowe ujęcia, służące jako pewien standard ustawodawczy. Na tym tle wskazuję, po pierwsze, jakie modele wzięli za wzór polscy kodyfikatorzy, i po drugie, czy i na ile przygotowane przez nich akty prawne odpowiadały

1 Także inne państwa słowiańskie wykazywały po I wojnie światowej dążność do ujednoczenia i skodyfikowania prawa; zob. Anna Stawarska-Rippel, „Problem kodyfikacji prawa prywatnego w państwach Europy Środkowo-Wschodniej z perspektywy stulecia” *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 1 (2019): 45-46.

tendencjom rozwojowym oraz wносиły oryginalne elementy do europejskiej kodyfikacji prawa.

2. Komisja Kodyfikacyjna jako przejaw woli politycznej uchwalenia własnego, polskiego prawa

Powołując do życia niemal u zarania państwowości ustawą z dnia 3 czerwca 1919 r. Komisję Kodyfikacyjną², mającą na celu przygotowanie przede wszystkim jednolitego ustawodawstwa cywilnego i karnego, Sejm Ustawodawczy dał jednoznaczny wyraz idei stworzenia polskiego ustawodawstwa, które by możliwie najlepiej odpowiadało psychice narodu, a jednocześnie ówczesnym tendencjom rozwojowym w prawie³. Ta idea narodowego prawodawstwa nie oznaczała w związku z tym jakiegoś silenia się na oryginalność.

-
- 2 Dz.P.P.P. z 6 czerwca 1919, Nr 44, poz. 315. Dnia 23 czerwca 1921 r. moc obowiązującą ustawy rozciągnięto na teren byłej dzielnicy pruskiej (Dz.U.R.P., Nr 75, poz. 511).
 - 3 Bliżej o Komisji Kodyfikacyjnej zob. Leonard Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939* (Wrocław: Kolonia Limited, 2000), 12-115; idem, „Komisja Kodyfikacyjna II RP: pozycja ustrojowa, struktura organizacyjna, podejmowanie decyzji” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCXXVIII (2019): 109-149 i tam wskazana literatura; idem, „Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacjami prawa cywilnego i handlowego w II RP” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCXXIV (2017): 129-136; Andrzej Pasek, „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej jako przykład instytucji działającej pro publico bono”, [w:] *Pro publico bono – idee i działalność*, red. Maciej Marszał, Jacek Przygodzki (Wrocław, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016); idem, *Z organizacyjnych zagadnień kodyfikacji prawa karnego w Drugiej Rzeczypospolitej*, *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCLXXXVIII (2004); Adam Lityński, *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej. Dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego* (Katowice: Uniwersytet Śląski, 1991), 29-36; idem, *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919-1969)* (Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe, 2001), 7-17; Anna Stawarska-Rippel, *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918-1964). Studium historycznoprawne* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015), 83 i n.; Ewa Monika Guzik-Makaruk, Piotr Fiedorczyk, „The Achievements of the Codification Commission of the Second Republic of Poland – a Century After Regaining the Independence” *Internal Security*, (2018): 17.

Był to postulat umiejętnego korzystania z cudzych wzorców, bliski polskim kodyfikatorom, tym bardziej że nie chcieli oni doprowadzić do zbyt daleko idących wstrząsów w poszczególnych tzw. dzielnicach państwa. Przyjęty model – nie zawsze możliwy do zrealizowania – opierał się na stworzeniu syntezy ustawodawstw pozaborowych i nowszych prądów w prawie. Wiedzano przy tym, że należy mądrze korzystać z doświadczeń innych, pozostawiając to, co ma istotną wartość i jest ogólnoludzkim dorobkiem. Polska nie mogła przecież zresztą występować na arenie międzynarodowej jako kraj odosobniony ze względu na jej związanie poprzez umowy i traktaty z innymi państwami.

Przygotowane przez Komisję Kodyfikacyjną projekty aktów prawnych na ogół były publikowane, choć niekiedy dopiero po drugim czytaniu, z podaniem daty, do której Komisja ta oczekiwała na uwagi. W kilku sytuacjach Komisja Kodyfikacyjna wydała również oficjalne tłumaczenia swych projektów na języki obce. Przeważnie nadsyłano do tychże projektów uwagi, przy czym niekiedy czyniło to nawet kilkadziesiąt podmiotów i osób prywatnych. Pojawiały się również artykuły krytyczne w prasie codziennej i prawniczej. Wszystkie te uwagi i artykuły były szczegółowo rozpatrywane przez odpowiednie podkomisje opracowujące dany projekt. Uchwalony ostatecznie przez podkomisję projekt przyjmowało następnie większością głosów Kolegium Uchwalające (Komitet Organizacji Prac) Komisji Kodyfikacyjnej, zazwyczaj po uchwaleniu pewnych zmian, ujednoczeniu terminologii i dokonaniu niezbędnych poprawek redakcyjnych, czego na ogół dokonywały wyodrębnione gremia.

Regułą było zaopatrywanie projektów, zwłaszcza wielkich kodeksów, w motywy ustawowe, w uzasadnienie. Przywiązywano do nich dużą wagę, gdyż kodyfikatorzy nasi podkreślali, że o ile sam kodeks musi być w swych postanowieniach czysto praktyczny, o tyle motywy powinny dawać podstawę dla samodzielnego rozwoju nauki i orzecznictwa. Nie zawsze jednak zdołano zrealizować to założenie ze względu na pośpiech, co dotyczyło również projektów kodeksów. Nawet kodeks zobowiązań nie miał urzędowego uzasadnienia, a to, które sporządził referent główny Roman Longchamps de Berrier, było jego prywatną pracą, bo chociaż publikowano je w oficjalnych wydawnictwach Komisji Kodyfikacyjnej, to nigdy nie było przedmiotem obrad Podkomisji Prawa o Zobowiązaniach⁴. Tak wielkie dzieła ustawodawcze, jak kodeks zobowiązań z 1933 r., podobnie też i kodeks handlowy z 1934 r., uchwalone więc zostały bez urzędowych motywów, choć obowiązujący wtedy ostatni z regulaminów Komisji Kodyfikacyjnej przewidywał obowiązkowe przygotowanie uzasadnienia przez odpowiednią Podkomisję, które to

4 Leonard Górnicki, „Zasada uspołecznienia pewnych stosunków umownych w kodeksie zobowiązań z 1933 roku”, [w:] *Zasady prawne w dziejach prawa publicznego i prywatnego*, red. Marek Podkowski (Wrocław: Kolonia Limited, 2015), 154-155.

uzasadnienie, wraz z protokołami obu czytań, powinno być złożone prezydentowi Komisji „w czasie możliwie najkrótszym” (art. 29)⁵.

Mimo pewnych zrozumiałych skądinąd tych i innych jeszcze niedociągnięć działalność polskiej międzywojennej Komisji Kodyfikacyjnej zasługuje na najwyższą ocenę. Zarówno jej doświadczenia organizacyjne, jak i wyniki prac mogą stanowić wzór dla współczesnego ustawodawcy. Daje ona równocześnie świadectwo wspaniałych tradycji polskiej kultury prawnej. Ukazuje nam, jak można przezwyciężyć partykularne przyzwyczajenia i określony styl myślenia prawniczego na rzecz ogólnego dobra i wyższych ideałów. Uczy nas, jak dzięki sprawnej organizacji uniknąć przypadkowości i chaotyczności w tworzeniu prawa.

3. Ideowe i doktrynalne podstawy kodyfikacji prawa prywatnego oraz karnego

Powołanie do życia Komisji Kodyfikacyjnej było niewątpliwie wyrazem zaufania do metody kodyfikacji, której przypisuje się wysoką rangę i znaczenie w romańsko-germańskich systemach prawnych, co stanowi jedno z zasadniczych znamion kontynentalnej europejskiej nauki prawa i ustawodawstwa⁶. Na ten sukces idei skodyfikowania prawa złożyła się wielowiekowa

5 „Regulamin Komisji Kodyfikacyjnej uchwalony w dniu 19 grudnia 1932, obowiązujący od dnia 1 stycznia 1933”, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 16 (Warszawa, 1934), 43-50.

6 Bliżej: Jacques Vanderlinden, „Le concept de code en Europe occidentale du XIIIe au XIXe siècle: essai de définition, Bruxelles” *Revue Internationale de Droit Compare*, nr 2 (1967); idem, „Qu'est-ce qu'un code?” *Les Cahiers de Droit*, nr 1-2 (2005): 29 i n.; Katarzyna Sójka-Zielińska, *Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność* (Warszawa: Liber, 2009); idem, *Kodeks Napoleona. Historia i współczesność* (Warszawa: Lexis Nexis, 2007); idem, „Stulecie Kodeksu cywilnego szwajcarskiego” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 2 (2018): 27-59; Leonard Górnicki, „Kodyfikacja prawa prywatnego”, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, wyd 2., red. Marek Safjan (Warszawa: C. H. Beck, 2012), 77-155; idem, „O pojęciu i znaczeniu wielkich kodeksów cywilnych” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 1 (2012): 51-89; idem, „Rozwój idei kodyfikacji prawa od XVIII wieku do współczesności”, [w:] *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, t. I, red. Stanisław Grodziski, Dorota Malec, Anna Karabowicz, Marek Stusa (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010), 283-294; Konrad Osajda, „Wprowadzenie do KC”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe*, red. Konrad Osajda (Warszawa: C. H. Beck, 2013), xxxv i n.; idem, „Wprowadzenie KC”,

twórczość uniwersytetów, w których począwszy od XIII stulecia uczono prawa w jego związku z filozofią, teologią i religią, a w oderwaniu od istniejących procedur sądowych i wykonywania prawa, wpajając prawnikom z „dużą cierpliwością” rozwiązywanie sporów na podstawie zasad sprawiedliwości oraz moralności. Kilka wieków tej pracy przyniosło efekt w postaci rosnącego w kręgu prawników przekonania, że obowiązujące lokalne prawa nie czyniły zadość zasadom sprawiedliwości i słuszności. Szkoła prawa natury rozpowszechniła tę ideę idealnego prawa wzorowanego na prawie uniwersytetów, które czerpało swój autorytet z prawa rzymskiego i kanonicznego. Odtąd w tej „epoce rozumu” podobno już nic nie miało stać na przeszkodzie, aby dostosować uczone prawo do aktualnych potrzeb.

Kodyfikatorzy polscy opierali się w swych pracach na nowoczesnej idei kodyfikacji prawa cywilnego i karnego, którą należy wiązać z XIX stuleciem, bo jak trafnie podkreśla Pio Caroni – w XVIII w. nadal utrzymywały się niejednorodność społeczeństwa, podziały, brak zasady równości, stanowiące przeszkody w dziele kodyfikacji prawa⁷. Jak dowodził niegdyś przekonywająco Eugeniusz Waśkowski, to właśnie XIX stulecie prawnicy mogą słusznie nazwać wiekiem kodyfikacji prawa cywilnego⁸. W tym wieku bowiem powstały obdarzone większą trwałością a nie tylko efemeryczne kodeksy oparte w istocie na tożsamy, niezmiennych zasadach, takich jak wolność osobista, równouprawnienie wszystkich wobec ustawy, własność prywatna, wolność umów, spadkobranie prywatne, które stanowiły konsekwencję autonomii jednostki, stanowiąc jej rozgałęzienia. Kodeksy na przełomie XIX i w XX wieku podlegały dalszej ewolucji, a mianowicie jednocześnie w dwóch równoprawnych kierunkach: z jednej strony rozszerzenia ochrony prywatnoprawnej, a z drugiej, ograniczenia te same autonomii ze względu na interesy ogółu. Podobnie i Helmut Coing jest zdania, że myśl kodyfikacji prawa, rozwinięta przez teorię ustawodawczą XVIII w., była urzeczywistniana w XIX stuleciu⁹. Wtedy to w pełni zrealizowano rozpowszechnioną w oświeceniu zasadę uchwalania czterech kodeksów podstawowych: prawa cywilnego i karnego oraz odpowiednio obu procedur. Ponadto, XIX wiek dodał jeszcze

[w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, t. I, *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna. Przepisy wprowadzające KC. Prawo o notariacie (art. 79-95 i 96-99)*, red. Konrad Osajda (Warszawa: C. H. Beck, 2017), 4 i n.

- 7 Pio Caroni, *El código para una nueva sociedad. Lecciones catalanas sobre la historia de la codificación* (Madrid: Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, 1996), 40-42.
- 8 Eugeniusz Waśkowski, „Rozwój ustawodawstwa cywilnego w XIX wieku” *Rocznik Prawniczy Wileński*, R. I (1925): 89 i n.
- 9 Helmut Coing, *Europaisches Privatrecht*, t. II, *19. Jahrhundert. Überblick über die Entwicklung des Privatrechts in den ehemals gemeinrechtlichen Ländern* (München: C.H. Beck, 1989), 9.

do tego kanonu odrębne kodeksy handlowe. Światowe systemy ustawodawcze, z nielicznymi wyjątkami, przyjęły ten dualistyczny system kodyfikacji prawa prywatnego, to znaczy poza kodeksami cywilnymi (*lex generalis*) istniały tam odrębne kodeksy handlowe (*lex specialis*). Kontynentalna tradycja prawna ukształtowała przy tym dwa nurty systemu dualistycznego: francuski i germański. Kodyfikacje obu nurtów różnił przede wszystkim zakres regulacji prawnej oraz stosunek do kodeksu cywilnego i kwestia miejsca kodeksu handlowego w systemie prawa prywatnego. W doktrynie oraz w orzecnictwie francuskim zwyciężył pogląd o współzależności prawa cywilnego i prawa handlowego oraz ustaliła się zasada, że kodeks handlowy wraz z innymi ustawami handlowymi nie tworzył odrębnej, zamkniętej w sobie całości, ale był ściśle związany z prawem cywilnym, na którym się opierał i do którego musiał się stale odwoływać. Germański system prawny wypracował natomiast zasadę niezależności, a nawet równorzędności kodeksu cywilnego i kodeksu handlowego. Podstawowe zagadnienia i instytucje prawne znalazły podwójne uregulowanie: jedno w kodeksie cywilnym, drugie w kodeksie handlowym i to także wtedy, gdy określone problemy i konstrukcje prawne były jednakowo ujmowane zarówno w prawie prywatnym powszechnym, jak i specjalnym¹⁰.

Zadania i cele stawiane kodeksowi cywilnemu odzwierciedla jego system wewnętrzny, który decyduje w znacznym stopniu o układzie całości. Tradycja kontynentalna ukształtowała trzy główne systemy: podmiotowy (autonomii woli), przedmiotowy (heteronomii woli) i mieszany (podmiotowo-przedmiotowy). System podmiotowy, system autonomii woli w stosunkach cywilnych, wyrażony w Code civil des Français, zwanym też Code Napoléon (Kodeksem Napoleona, KN), z 1804 r.¹¹, opierał się na konsekwentnym przeprowadzeniu idei wolności indywidualnej, jako prawa natury, którego żadna władza nie może nadawać, ma jednak obowiązek tych wartości bronić. Oznaczało to możliwość rządzenia się w sferze prawnej przez zdolną do czynności prawnych jednostkę zgodnie z jej upodobaniami, pragnieniami

-
- 10 Szerzej: Leonard Górnicki, „Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919-1939)” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 3 (2004): 627 i n.; Stanisław Włodyka, „Problem struktury prawa” *Państwo i Prawo*, z. 4 (1995): 15 i n.; idem, „O sposobach normatywnej regulacji prawa handlowego” *Państwo i Prawo*, z. 9 (1999): 12 i n.
- 11 Wybrane tłumaczenia na język polski: *Trzy kodexa francuskie. Cywilny, postępowania sądowego i handlowy*. Wydał I. Jan Hieronim Stefan Rzeziński, Kraków 1845; *Kodeks Napoleona. Kodeks cywilny Królestwa Polskiego. Kodeks zobowiązań i inne przepisy obowiązujące w województwach centralnych*, wstępem opatrzył Adam Mączyński (Warszawa: Lexis Nexis, 2008).

i celami osobistymi, pod warunkiem przestrzegania pewnych zasad współżycia, obowiązujących w stosunkach prawnych z innymi osobami i w stosunku do rzeczy. Natomiast system przedmiotowy, rozpowszechniony przez Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), niemiecki Kodeks cywilny z 1896 r., obowiązujący od 1900 roku¹², znajdował swą podstawę w uznaniu w stosunkach cywilnoprawnych zasady heteronomii woli, a więc wtórnego stanowienia woli przez jednostki, zależnego od woli ustawodawcy. Wolność osobista i majątkowa nie były tu prawem naturalnym, lecz prawem pochodnym, dozwolonym w zakresie i w granicach określonych przez ustawę¹³. Z kolei system mieszany, podmiotowo-przedmiotowy, zastosowany w ZGB (Code civil suisse, Codice Civile Svizzero, Schweizerisches Zivilgesetzbuch)¹⁴, będącym zarówno kodeksem cywilnym, jak i handlowym¹⁵, nawiązywał zarówno do elementów romańskich, jak i germańskich. Podmiotowy charakter tego systemu wyrażał się przede wszystkim w prawie osobowym, odrębnym od prawa rodzinnego, a rozwinęty na zasadach samostanowienia woli. Pierwiastek przedmiotowy dominował zaś w prawie rodzinnym, spadkowym, rzeczowym, a nawet w prawie obligacyjnym, gdzie autonomia woli była w znacznym stopniu skreślona, a w wielu sytuacjach wykluczona¹⁶.

-
- 12 Zob. tłumaczenie Zygmunta Lisowskiego: *Kodeks cywilny obowiązujący na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej*, oprac. Zygmunt Lisowski (Poznań: Wojewódzki Instytut Wydawniczy, 1933).
- 13 Por. Ludwik Domański, *O systemie przyszłego kodeksu cywilnego polskiego*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości”. Dział Nieurzędowy, R. II, nr 4-8 (1921): 163.
- 14 Kodeks ze zmianami: *Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907* (Stand am 1. Januar 2021). https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/20210101/de/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-24-233_245_233-20210101-de-pdf-a.pdf.
- 15 Pascal Pichonnaz, „Switzerland”, [w:] *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, red. Jan M. Smits (Cheltenham, UK-Northampton, MA, USA: Cambridge University Press, 2006), 702, 704-705; Gábor Hamza, *Wege der Entwicklung des Privatrechts in Europa. Römischrechtliche Grundlagen der Privatrechtsentwicklung in den deutschsprachigen Ländern und ihre Ausstrahlung auf Mittel- und Osteuropa* (Passau: Schenk, 2007), 108-110; Maria Lewandowicz, „Prawo handlowe w szwajcarskim Kodeksie zobowiązań” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 1 (2014): 91-103.
- 16 Domański, *O systemie przyszłego kodeksu cywilnego polskiego*, 161-164; idem, „System kodeksu zobowiązań” *Nowy Kodeks Zobowiązań*, nr 3 (1934): 11 i idem, „System kodeksu zobowiązań” *Nowy Kodeks Zobowiązań*, nr 4 (1934): 14-15.

W układzie zewnętrznym kodeksów posługiwano się w związku z tym podziałem na *personae, res, actiones* wziętym z Instytucji Gaiusa i zastosowanym następnie w Instytucjach Justyniana, który jeszcze w XIX wieku należał, z różnymi modyfikacjami, do najpopularniejszych sposobów ułożenia i uporządkowania materii kodeksu¹⁷. Konkurencyjnym modelem był niemiecki system pandektowy (*Pandektensystem*), zapoczątkowany jeszcze przez Gustawa Hugo, który przyniósł ze sobą specyficzną metodę badawczą zwaną *Pandektenwissenschaft*. Jej podstawy stworzyli George Friedrich Puchta i Friedrich Karl von Savigny¹⁸. Zastąpiła ona panujący dotychczas system *usus modernus Pandectarum*¹⁹. *Pandektenwissenschaft* była metodą opartą na

- 17 Ten panujący ówczesnie tzw. system instytucjonalny, oparty na układzie Instytucji Justyniana, który wzorował się na nieznanym jeszcze wtedy w oryginale Instytucjach Gaiusa zastosował najpierw Kodeks Napoleona z 1804 r. U źródeł takiego układu materii kodeksu legło założenie, że wszystkie powództwa, tj. stosunki otoczone ochroną sądową, powstają i zachodzą pomiędzy osobami w ich związku z rzeczami. W nowoczesnych kodeksach istotna różnica w porównaniu z klasycznym ujęciem wpływała jednak z faktu, że zmianie uległo rzymskie pojęcie skargi i proces cywilny stał się samodzielną całością prawną. W związku z powyższym pojawił się problem, co powinna zawierać ta trzecia część trójpodziału. W szczególności zastanawiano się nad tym, gdzie należą zobowiązania, do *res* czy do *actiones*. Zdania były podzielone, ale na ogół zaliczano zobowiązania do *res*. Za wzór, poddawany jednak w doktrynie – zwłaszcza niemieckiej – krytyce służył tu Kodeks Napoleona; zob. Romuald Hube, „Uwagi nad systematem Kodeksu cywilnego francuskiego” *Themis Polska*, t. V (1829): 270-339; Sójka-Zielińska, *Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność*, 200-201; idem, *Kodeks Napoleona Historia i współczesność*, 79-82; Tomasz Giaro, „Historia i tradycja prawa rzymskiego”, [w:] Wojciech Dajczak, Tomasz Giaro, Franciszek Longchamps de Berier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013), 105.
- 18 Raoul Charles van Caenegem, *An Historical Introduction to Private Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 143. Antonio Padoa-Schioppa podkreśla, że Savigny „często nawiązywał” do *usus modernus Pandectarum*, ale pisze o tym „współczesnym prawie rzymskim” jako o doktrynie „następnie przeformułowanej przez Savigny’ego i dziewiętnastowiecznych pandektystów” – Antonio Padoa-Schioppa, *A History Of Law in Europe. From the Early Middle Ages to the Twentieth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017): 524-525, 556.
- 19 W innym kontekście postrzega to van Caenegem, który uznaje zwłaszcza twórczość B. Windscheida za ostatni rozkwit *usus*

koncepcji prawa natury, na tak zwanej „matematyce prawniczej”, zastosowanej do badania tekstów prawa rzymskiego²⁰. Nie ulega wątpliwości, że to myślenie prawnicze, wraz z charakterystyczną dlań „piramidą pojęć” (*Begriffspyramide*), pojawiającą się już w dziełach von Savigny’ego i Puchty²¹, miało istotny wpływ na twórców BGB. Treść tego kodeksu ukształtowana została w znacznym stopniu pod wpływem *Lehrbuch des Pandektenrechts* Bernharda Windscheida²². Stworzony przez pandektystów system zewnętrzny kodeksu

modernus Pandectarum; van Caenegem, *An Historical Introduction to Private Law*, 69.

- 20 R. C. van Caenegem przedstawia to następująco: „Metoda prawa naturalnego polegała na wyprowadzaniu konkretnych reguł prawa pozytywnego z ogólnych pojęć i aksjomatów. To systematyczne podejście (*Begriffsjurisprudenz*) wywiera wpływ do dziś. Zastąpiło ono starą metodę, której głównym zadaniem była egzegeza poszczególnych tekstów *Corpus iuris* w celu ich ujednoczenia. Nowoczesna, bardziej abstrakcyjna metoda celowo podążała za naukami ścisłymi, ponieważ celem prawników było urzeczywistnienie uniwersalnej nauki opartej na dających się udowodnić twierdzeniach”; van Caenegem, *An Historical Introduction to Private Law*, 140.
- 21 Sformułowanie tej koncepcji uczeni przypisują Puchcie. A. Padoa-Schioppa tak syntetyzująco to ujął: „Puchta stwierdził, po przeprowadzeniu wnikliwych badań, że rolą doktryny było wydobycie na światło dzienne hierarchicznej relacji między kategoriami prawnymi, tak aby ukazać wewnętrzną spójność norm prawa pozytywnego, nawet jeśli ta spójność nie jest wyraźna w samych tych normach. Był to obraz „piramidy pojęciowej”, rozumianej jako spójny system strukturalny zdolny do logicznego uporządkowania pojęć prawnych. Uważa się go zatem za twórcę doktrynalnego pozytywizmu w postaci „jursprudencki pojęć” (*Begriffsjurisprudenz*) [...], jednego z fundamentalnych podejść niemieckiej nauki prawa końca XIX wieku”; Padoa-Schioppa, *A History Of Law in Europe. From the Early Middle Ages to the Twentieth Century*, 527; zob. też, Giaro, *Historia i tradycja prawa rzymskiego*, 110.
- 22 Zob. Eduard Gans, *System des römischen Zivilrechts* (Berlin: Dümmler, 1827); Hube, *Uwagi nad systematem Kodeksu cywilnego francuskiego*, 320-322; Alfons Parczewski, „O projekcie kodeksu cywilnego w Niemczech” *Gazeta Sądowa Warszawska*, nr 17 (1890): 261-262; Bernhard Windscheid, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, wyd. 9, red. Theodor Kipp, vol. I-III (Frankfurt am Main: Rütten & Loening, 1906); Andreas Bertalan Schwarz, „Zum Entstehung des modernen Pandektensystems”, [w:] *Rechtsgeschichte und Gegenwart* (Karlsruhe: C. F. Müller, 1960), 1-25; Elemér Pólay, *Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandektistik* (Szeged: Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és

nie miał już nic wspólnego z *digesta* albo *pandectae* Justyniana, ale opierał się na przechodzeniu od reguł bardziej ogólnych do bardziej szczegółowych²³. Niekiedy – jak to czynił ZGB, będący zarazem kodeksem cywilnym, jak i handlowym²⁴ – posługiwano się specyficzną kombinacją porządku Instytucji i systemu pandektowego. Inaczej niż wcześniejsze kodyfikacje, ZGB nie kształtował w sposób przeważnie indywidualistyczny stosunków cywilnoprawnych i zgodnie z postulatami polityków, a także prawników uwzględniał idee „socjalnego prawa prywatnego”²⁵.

Jogtudományi Kara, 1981); Franz Wieacker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967), 373-377, 430-458 (pandektystyka i pozytywizm prawniczy); Peter G. Stein, *Römisches Recht und Europa. – Die Geschichte einer Rechtskultur, Europäische Geschichte*, red. Wolfgang Benz (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 1996), 195 i n.; Rafał Wojciechowski, „O pojęciu pandektystyki”, *Acta Universitatis Vratislaviensis. Prawo*, nr 290 (2004): 25-38; idem, „Bernhard Windscheid (1817-1892)” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 3 (2009): 606-610; Padoa-Schioppa, *A History Of Law in Europe. From the Early Middle Ages to the Twentieth Century*, 585-588.

- 23 Co do idei części ogólnej prawa cywilnego, którą jako pierwszy zastosował w swoim dziele Arnold Heise (*Grundriss eines Systems des gemeinen Zivilrechts*, 1807) i pozostałych części systemu przyjętego przez pandektystów zob. Giaro, *Historia i tradycja prawa rzymskiego*, 110; zob. też van Caenegem, *An Historical Introduction to Private Law*, 157; Christian Baldus, Thomas Raff, „La capacité du «système des pandectes»” *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Iurisprudentia*, nr 2 (2008): 102.
- 24 Pichonnaz, „Switzerland”, [w:] *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, 702, 704-705; Hamza, *Wege der Entwicklung des Privatrechts in Europa. Römischrechtliche Grundlagen der Privatrechtsentwicklung in den deutschsprachigen Ländern und ihre Ausstrahlung auf Mittel- und Osteuropa*, 108-110; van Caenegem, *An Historical Introduction to Private Law*, 558.
- 25 Eugen Huber, *System und Geschichte des schweizerischen Privat-rechtes*, t. I-IV (Basel, 1886-1894); Pio Caroni, *Privatrecht. Eine sozialhistorische Einführung (Das Recht in Theorie und Praxis)* (Basel-Frankfurt am Main: Helbling und Lichtenhahn, 1988), 90 i n.; Stanisław Pyr. (owicz), „Nowy kodeks cywilny (szwajcarski)” *Gazeta Sądowa Warszawska* (1901): 344, 360; Karol Dunin, „Nowy kodeks cywilny szwajcarski” *Gazeta Sądowa Warszawska*, nr 45 (1908): 705-706; Wacław Rogojski, „Kilka uwag o źródłach, kodyfikacji i układzie kodeksu cywilnego polskiego” *Gazeta Sądowa Warszawska*, nr 22 (1920): 180; nr 23 (1920): 187; Katarzyna Sójka-Zielińska, „Stulecie Kodeksu cywilnego

Z kolei systematyka kodeksów handlowych w ustawodawstwach kontynentalnej Europy różni się w założeniu od systematyki kodeksów cywilnych. Nie powtórzono tu podziału na *personae, res, actiones*, ale przyjęto kryterium gospodarcze. Oparcie stanowi pierwiastek rzeczowy lub pierwiastek osobowy, ewentualnie zaś element rzeczowy zmodyfikowany przez pierwiastek personalny. W pierwszej sytuacji punkt wyjścia stanowiły działania o charakterze zarobkowym, niezależnie od osób, które je wykonywały. Decydujące znaczenie miało – określone ściśle w samym kodeksie – pojęcie czynności handlowych, a pojęcie kupca było pojęciem od niego pochodnym, uzależnionym od instytucji czynności handlowych. W drugiej z kolei sytuacji przyjmowano przeciwstawne założenie, gdyż punktem wyjścia były osoby biorące udział w obrocie handlowym, wyodrębnione dzięki pewnym określonym cechom ustawowym od innych podmiotów i uzyskujące status kupca. Od pojęcia kupca uzależnione zostało tutaj funkcjonalnie jako wtórne, pojęcie czynności handlowych. Tak więc systematyka kodeksów opierała się na wyekspozowaniu czynnika rzeczowego (przedmiotowego), czyli czynności handlowych, lub czynnika osobowego (podmiotowego), czyli kupca. Pewną modyfikację w systematyce opartej na czynniku rzeczowym uzyskiwano poprzez zastosowanie kryteriów mieszanych: konstrukcja miała bowiem nadal swą podstawę w pojęciu czynności handlowych ustawowych (czynnik obiektywny), z drugiej jednak strony inne czynności niehandlowe uzyskiwały przymiot czynności handlowych, dzięki wykonywaniu ich przez kupców (czynnik subiektywny). Ta systematyka kodeksów handlowych nawiązuje więc bezpośrednio do trzech znanych systemów prawa handlowego: przedmiotowego (obiektywnego), podmiotowego (subiektywnego) i mieszanego (przedmiotowo-podmiotowego)²⁶.

W dziewiętnastowiecznych kodeksach cywilnych, opartych na formalnej równości wobec prawa, wolności umów i własności, silnie odzwierciedlił się wątek nacjonalistyczny, dążenie do utrwalenia narodowej jedności²⁷.

szwajcarskiego” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, nr 2 (2018): 48-49; zob. też, Katarzyna Nieciecka, Rafał Wojciechowski, Aleksandra Szymańska, „Eugen Huber (1849-1923)” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 1 (2014): 7-35. Anna Falkowska, „Szwajcarski kodeks zobowiązań w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego” *Studia Iuridica Toruniensia*, t. IV (2008): 57-67.

- 26 Górnicki, *Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego*, 643-644 i n., 652-657; idem, „Podstawowe założenia i systematyka polskiego kodeksu handlowego z 1934 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCLXXXVIII (2004): 261 i n.
- 27 John Henry Merryman, *The Civil Law Tradition. An introduction to the legal systems of Western Europe and Latin America* (Stanford: California:

Pozytywizm prawniczy utrwalił oba pierwiastki: narodowy, kładąc nacisk na to, że państwo jest jedynym twórcą prawa, i dogmatyczny z jego apoteozą metod formalnych²⁸.

W prawie cywilnym procesowym, co należy podkreślić, ostatecznie nastąpiło, zgodnie z austriackim wzorcem, przewartościowanie celów postępowania cywilnego i uznanie jego publicznego charakteru. Ta istotna modyfikacja „liberalnego” modelu postępowania cywilnego dotyczyła przy tym samej procedury, a nie praw cywilnych stron i przedmiotu procesu. Konsekwencją tego modelu, którego cel stanowiło podjęcie właściwej decyzji, był postulat aktywnego wkraczania państwa w sferę procesu cywilnego, dla zrealizowania ważnych funkcji społecznych i interesu publicznego. Pociągnęło to za sobą także wzmocnienie roli sędziego w procesie cywilnym²⁹.

Kodeksy karne XIX i XX w. realizowały w różnym stopniu idee humanitaryzmu, subiektywizmu i resocjalizacji sprawcy, poszukiwały

Stanford University Press, 1985), 27-28; Jean Louis Bergel, „*Principal features and methods of codification*” *Louisiana Law Review*, vol. 48 (1988): 1077; Barbara Dölemeyer, „Zivilrechtliche Kodifikationen in Europa im 19. Jahrhundert”, [w:] *Evolution of the judicial law in XIX th Century*, red. Grzegorz Górski (Lublin: Catholic University of Lublin. Faculty of Law, Pomerania Foundation, 2000), 122; Reinhard Zimmermann, „Dziedzictwo Savigny’ego. Historia prawa, prawoznawstwo porównawcze i kształtowanie się europejskiej nauki prawa” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 1 (2005): 13-14; van Caenegem, *An Historical Introduction to Private Law*, 125-126, 177 i n.

28 Górnicki, *Kodyfikacja prawa prywatnego*, 87.

29 Arthur Engelmann, *A History of Continental Civil Procedure* (Boston, Cambridge University Press, 1927), 768 i n.; Kazimierz Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym* (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1985), 40 i n.; Tadeusz Ereciński, „Znaczenie francuskiego Code de procedure z 1806 roku dla rozwoju procesu cywilnego w Polsce” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 2 (2005): 133 i n.; Witold Broniewicz, „Kształtowanie się nowożytnego europejskiego kontynentalnego prawa postępowania cywilnego a prawo polskie”, [w:] *Związek prawa polskiego z prawem niemieckim*, red. Agnieszka Liszewska, Krzysztof Skotnicki (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2006), 55 i n.; Stawarska-Rippel, *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918–1964)*, 19-29; Padoa-Schioppa, *A History Of Law in Europe. From the Early Middle Ages to the Twentieth Century*, 560.

nowych dróg w zakresie systematyki przestępstw³⁰. W rezultacie długiego rozwoju ukształtował się podział kodeksów karnych na część ogólną i część

- 30 Blżej o rozwoju kodyfikacji prawa karnego i jej podstaw doktrynalnych, zob. Juliusz Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy* (Lwów, Książnica Atlas, 1924); idem, *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, przeł. Katarzyna Jakubów, red. Alicja Grześkowiak (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009); Stanisław Salmonowicz, *Prawo karne oświeconego absolutyzmu. Z dziejów kodyfikacji karnych przelomu XVIII - XIX wieku* (Toruń: Wydawnictwo TNT, 1966); idem, „Kodyfikacje i myśl kodyfikacyjna XVII i XVIII wieku”, [w:] *Dzieje kodyfikacji prawa. Materiały na Konferencję historyków prawa w Karpaczu (do użytku wewnętrznego)* (Poznań, 1974), 127-145; Ireneusz Jakubowski, *Prawo rzymskie w projektach kodyfikacyjnych polskiego Oświecenia* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1984), 10-11 i n.; Peter G. Stein, *Roman Law in European History* (Cambridge: University of Cambridge, 1999), 114 i n.; Lesław Pauli, „Franciszek Zeller i jego „legislatives meisterwerk” z 1803 r.” *Krakowskie Studia Prawnicze*, (1981): 119-129; Danuta Janicka, *Nauka o winie i karze w dziejach klasycznej szkoły prawa karnego w Niemczech w 1 połowie XIX wieku* (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1998); idem, „Spór o teorie kary w dobie klasycznej szkoły prawa karnego na ziemiach polskich i niemieckich w XIX wieku” *Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii umiejętności*, t. II (2000): 107-126; idem, „Makarewicz a Liszt. Próba analizy porównawczej” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 1 (2015): 107-126; Adam Lityński, *Między humanitaryzmem a totalitaryzmem. Studia z dziejów prawa karnego* (Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe WSZiNS, 2002), 11 i n. oraz 39 i n.; idem, „O prawie cywilnym i karnym od Wieku Światła i Rozumu do spustoszonego stulecia” *Miscellanea Historico-Juridica*, t. VI (2008): 19-20; Markus D. Dubber, „Comparative Criminal Law”, [w:] *The Oxford Handbook of Comparative Law*, red. Mathias Reimann, Reinhard Zimmermann (Oxford: Oxford University Press, 2006), 1292 i n.; Aniceto Masferrer, „The Principle of Legality and Codification in the 19th-century Western Criminal Law Reform”, [w:] *Judge's Arbitrium to the Legality Principle. Legislation as a Source of Law in Criminal Trials*, red. Georgys Martyn, Anthony Musson, Heikki Pihlajamäki (Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2013), 253-293, a także inne prace zamieszczone w tym zbiorze; Jan Widacki, *Szkice z dziejów prawa karnego i kryminologii w Krakowie myśli i ludzie* (Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 2014), 85 i n.; Jarosław Warylewski, *Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne* (Gdańsk: Uniwersytet Gdański, 2007), 40 i n.; Bronisław Wróblewski, *Prawo karne a moralność. Szkoła humanistyczna*

szczegółową, a także dwupodział lub trójpodział przestępstw w części szczegółowej na przestępstwa przeciwko państwu, przeciwko społeczeństwu i przeciwko jednostce, oparty na rozróżnieniu pomiędzy dobrem ogólnym, publicznym (państwo, społeczeństwo) i dobrem indywidualnym. Wzór stanowił francuski kodeks karny z 1810 r., podzielony na księgi, w którym jedna dotyczy zbrodni i występków przeciwko sprawie publicznej, inna zaś o zbrodni i występków przeciwko jednostkom. Kodeks ten przyniósł, jak wiadomo, naśladowany potem podział czynów zabronionych w zależności od ich ciężaru i charakteru kary na zbrodnie, występki i policyjne naruszenia (wykroczenia), co miało wpływ na zakres przedmiotowy niektórych kodeksów karnych³¹.

Sposób określenia i uszeregowania dóbr chronionych w każdym z kodeksów świadczy o pewnych podstawowych założeniach, z jakich wychodzi ustawodawca, o jego polityce karnej, odzwierciedla on pewne tendencje kulturowe, a także dotyczące ustroju społeczeństwa i państwa. Budowa nowoczesnych kodeksów karnych oparła się na pojęciu przestępstwa, a nie przestępcy, a więc na prawie karnym czynu, nie zaś prawie karnym sprawcy, choć odchodziły od tego kodeksy państw totalnych, dążące do tzw. „sprawiedliwości materialnej”³². Niemniej jednak, kodeksy karne państw demokratycznych zawierają pojęcia odnoszące się do typów przestępców, określanych na podstawie pewnych cech, dla których specjalne środki przewidziane są w części ogólnej. Miały na to wpływ doktryna pozytywistyczna (szkoła antropologiczna) i socjologiczna w prawie karnym, widzące podstawę stosowania sankcji karnych nie w czynie przestępnym, nie w winie, ale we właściwościach przestępcy, w niebezpieczeństwie, jakie przedstawia on dla społeczeństwa. Radykalną konsekwencję takiego myślenia mogłoby stanowić zastąpienie kar przez środki zabezpieczające.

W ogólności kodyfikacje karne, związane ściśle z rozwojem pewnych postępowych, humanitarnych idei były mniej trwałe niż kodyfikacje prawa

prawa karnego (Warszawa: Drukarnia Gazety Administracji i Policji Państwowej, 1927), 5 i n.

- 31 Idea trójpodziału pochodziła z kodeksu karnego z 1791 r.; zob. Padoa-Schioppa, *A History Of Law in Europe. From the Early Middle Ages to the Twentieth Century*, 455-456.
- 32 Prowadziło to do zaakceptowania alternatywy, zakazanej niemal we wszystkich nowoczesnych kodeksach karnych; szerzej Leonard Górnicki, *Prawo Trzeciej Rzeszy w nauce i publicystyce prawniczej Polski międzywojennej (1933-1939)* (Bielsko-Biała: Wydawnictwo AS, 1993), 110-143 i tam podana literatura.

cywilnego, mocno osadzone w tradycji prawnej i wyrosłe z rozwiniętych stosunków społecznych oraz gospodarczych³³.

W ramach ukształtowanej w nowożytnym postępowaniu karnym mieszanej formy procesu, sprowadzającej się do połączenia – w układzie dynamicznym – dwóch różnych form: skargowej i inkwizycyjnej, to jest przyjęcia w postępowaniu przygotowawczym, co do zasady, formy inkwizycyjnej, a w postępowaniu przed sądem, zwłaszcza zaś w trakcie rozprawy, formy skargowej, istotne odmienności powodował dominujący wpływ bądź to szkoły klasycznej bądź też szkoły pozytywnej i szkoły socjologicznej w prawie karnym³⁴. Szkołę klasyczną, kładącą nacisk na czynniki obiektywne, na poszukiwanie dowodów przestępstwa i na sprowadzenie procedury karnej do osądzenia sprawcy w warunkach zapewnienia mu prawa do obrony, charakteryzował imperatywny model postępowania karnego, nie wykazujący przejawów dyspozycyjności stron. Z kolei szkoła pozytywistyczna i szkoła socjologiczna, oparte na podejściu subiektywnym, skupiały się nie na czynie sprawcy, jak to czyniła szkoła klasyczna, ale na jego osobie, eksponując kwestię indywidualizacji sankcji karnej, konieczności uwzględniania osobowości sprawcy oraz kształtowania orzeczenia stosownie do niebezpieczeństwa wywołanego przestępstwem. Szkoła socjologiczna przy tym jeszcze silniej podkreślała aspekty społeczne zjawiska przestępczości. Tak więc doktryna pozytywistyczna i socjologiczna w istotny sposób wpłynęły na proces karny, wraz z zapoczątkowanym przez nie rozwojem subiektywnej teorii celu postępowania karnego, eksponującej czynnik indywidualizacji odpowiedzialności, społecznego i indywidualnego interesu w realizacji sprawiedliwości, a to z kolei pociągało za sobą odchodzenie od czysto jurydycznego postrzegania odpowiedzialności karnej i procesu jej wymiaru³⁵.

33 Górnicki, *Rozwój idei kodyfikacji prawa od XVIII wieku do współczesności*, 289.

34 Historyczny rozwój procesu karnego i porównanie procesu angielskiego, francuskiego, austriackiego, niemieckiego oraz rosyjskiego przedstawia Stefan Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego ze szczególnym uwzględnieniem ustaw obowiązujących tymczasowo w Polsce oraz polskiego kodeksu postępowania karnego i polskiego prawa o ustroju sądów powszechnych* (Warszawa: Gazeta Administracji i Policji Państwowej, 1928), 178-227; zob. też, Denis Sołodow, *Reformy procesu karnego w Rosji: zarys historyczno-prawny* (Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”, 2015), 42-50 i n.; Ryszard Tomczyk, „Proces karny w monarchii habsburskiej. Od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku” *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (2013): 67-78.

35 Józef Koredczuk, *Wpływ nurtu socjologicznego na kształt polskiego prawa karnego procesowego w okresie międzywojennym (les classiques modernes)* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007), 35 i n.;

Ważnym aspektem ówczesnej myśli kodyfikacyjnej była tak zwana materialną i formalna autonomia kodyfikacji. Autonomia materialna jest wynikiem odzwierciedlenia przez kodyfikację aktualnych warunków kulturowych, cywilizacyjnych, społecznych, ekonomicznych, jak również wyników rozwoju historycznego. Pewną ograniczoną gwarancją autonomii materialnej stanowi autonomia formalna, tj. brak uzależnienia kodyfikacji od czynników politycznych znajdujących się poza danym społeczeństwem lub poza głównymi warstwami społecznymi. Stopień odpowiadania tym warunkom przez poszczególne kodyfikacje zarówno prawa prywatnego, jak i karnego był w przeszłości i nadal jest wyższy lub niższy. Wpływ czynników politycznych jest przy tym zawsze wyraźniejszy w prawie procesowym niż w prawie materialnym³⁶.

4. Efekty prac kodyfikacyjnych w II RP

Zanalizowane powyżej podstawowe założenia, koncepcje kodyfikacyjne, jak też wypracowane najnowocześniejsze rozwiązania jurystyczne europejskiej kontynentalnej tradycji prawa, wraz z powszechnie stosowaną wtedy techniką ustawodawczą, twórczo wykorzystywała Komisja Kodyfikacyjna II RP. Ustawy i projekty przez nią stworzone przez stały na wysokim poziomie legislacyjnym³⁷. Stanowiły one urzeczywistnienie najnowszych zdobyczy światowej doktryny prawa i orzecznictwa. Rodzime ustawodawstwo niekiedy wyprzedzało pod tym względem inne kraje i wytyczało drogę przyszłości.

Pełnym powodzeniem zakończyła się kodyfikacja prawa i procesu karnego. Struktura kodyfikacji materialnego prawa karnego oparta została na odrzuceniu przez kodeks karny z 1932 r. francuskiej koncepcji trójpodziału przestępstw i przyjęcia podziału dychotomicznego na zbrodnie i występki, podczas gdy wykroczenia, jako przestępstwa mniejszej wagi, podlegające przy tym warunkowo orzecznictwu organów administracji państwowej, uregulowano w kodeksie wykroczeń z tej samej daty. W rezultacie na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX w. ukształtował się pogład

Maria Rogacka-Rzewnicka, *Proces karny w perspektywie ewolucji naukowej i współczesnych trendów rozwojowych* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 17 i n.; idem, „O zjawisku »prywatyzacji« (»cywilizacji«) prawa karnego w świetle koncepcji celu postępowania karnego. Krótki rys historycznoprawny” *Prokuratura i Prawo*, t. I-II (2010): 244, 245-246, 247, 250.

36 Górnicki, *Kodyfikacja prawa prywatnego*, 115-116.

37 Zob. zestawienie projektów ustaw przygotowanych przez Komisję Kodyfikacyjną, według ostatniego opublikowanego sprawozdania tejże Komisji; *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 17 (Warszawa, 1937), 56-58. Niektóre ze wskazanych tam projektów weszły w skład większej całości.

o formalnej odrębności wykroczenia od przestępstwa, przy jednoczesnym traktowaniu prawa wykroczeń jako części składowej prawa karnego³⁸. Kodeks karny z 1932 r., stanowiący wybitne dzieło kodyfikacyjne tak w aspekcie techniki legislacyjnej, jak i koncepcji oraz rozwiązań jurydycznych, wykazywał głównie wpływy szkoły klasycznej, ale także szkoły socjologicznej, zwłaszcza zaś w tym, że przewidywał obok kar środki zabezpieczające, których wymiar co prawda określono, ale mogły one być przedłużane³⁹. Ochrona społeczeństwa, zapobieganie powrotowi sprawców do czynów przestępnych, stała się istotną wartością chronioną przez prawo karne. Te nowe tendencje w naszej kodyfikacji, nadające jej kompromisowy charakter, pomiędzy klasycyzmem a modernizmem, znamienne konstatawał zaraz po ogłoszeniu kodeksu Władysław Wolter: „Ogłoszenie nowego, jednolitego kodeksu karnego dla całego Państwa Polskiego” –najmłodszego kodeksu karnego świata, jest faktem o niezmiernej doniosłości, nie tylko, powiedzieć by można, mikrokosmicznie, o ile chodzi o wewnętrzne interesy państwa, ale i makrokosmicznie, a to dlatego, że wprowadzając nowe prawo karne, Polska stanęła w rzędzie tych nielicznych państw, które uwzględniły nową ideologię kryminologiczną, stępując jednak zbyt daleko idący radykalizm, nie liczący się z rzeczywistością społeczną⁴⁰.

-
- 38 Blżej o tym, wraz z analizą pozaborowych modeli prawa wykroczeń: Marcin Łysko, „Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń w XX w.” *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 1 (2018): 169-172; Jakob Maziarz, „Postępowanie karnoadministracyjne w II Rzeczypospolitej” *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, z. 2 (2014): 299-316.
- 39 W odniesieniu do środków zabezpieczających nie obowiązywał zakaz *reformationis in peius*, gdyż zgodnie z kpk. z 1928 r. (art. 500 pkt a) zakres tego zakazu ograniczono wyłącznie do kar; szerzej: Piotr Góralski, „Środki zabezpieczające a zakaz *reformationis in peius*” *Prokuratura i Prawo*, t. II (2014): 30-31 i tam wskazana literatura.
- 40 Władysław Wolter, „Kodeks karny z 1932 r.” *Przegląd Powszechny*, nr 4-6 (1933): 3; zob. bliżej: Juliusz Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. 4 (Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1935), 27-41; Lityński, *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej*, 12-143; idem, „Dwa kodeksy karne 1932. W osiemdziesiątą rocznicę” *Roczniki Administracji i Prawa*, vol. XII (2012): 207-217; *Prawo karne w poglądach Juliusza Makarewicza*, red. Alicja Grześkowiak (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2005); *Kodeks karny z 1932 roku*, red. Alicja Grześkowiak et al. (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015) i tam podana literatura; Józef Koredczuk, „Znaczenie Kodeksu karnego z 1932 r. dla rozwoju nauki prawa karnego w Polsce w XX wieku” *Zeszyty Prawnicze UKSW*, t. XI (2011): 45-59; idem, „Media via Kodeksu karnego z 1932 r. na nowo odczytane”, [w:] *Prawo karne na rozdrożu: współczesne tendencje*

Kodeks postępowania karnego z 1928 r. nie uzyskał aż tak wysokiej oceny jak kodeks karny. Jak stwierdza Józef Koredczuk: „Mimo że kodeks postępowania karnego z 1928 r. nie jest tak dobrze oceniany jak kodeks karny z 1932 r., to jednak należy uznać go za całkiem udane dzieło polskich kodyfikatorów. Efekt ich pracy zespołowej, który – mimo tarć wewnętrznych, najpierw w Wydziale Karnym, a później w Sekcji Postępowania Karnego – udało się osiągnąć. Był to pierwszy większy sukces Komisji Kodyfikacyjnej, po którym przyszły dopiero następne”⁴¹.

i kierunki zmian, red. Piotr Góralski (Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2021), 21-33; Danuta Janicka, „Kodeks Makarewicza w opiniach niemieckich autorów”, [w:] *Nil nisi veritas. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, red. Marcin Głuszak, Dorota Wiśniewska-Jóźwiak (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016), 501-516.

- 41 Józef Koredczuk, „Prace nad kodyfikacją prawa karnego procesowego w Polsce w latach 1919-1928” *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, nr 3 (2019): 48-49; idem, *Wpływ nurtu socjologicznego na kształt polskiego prawa karnego procesowego*, 99-167 i n.; idem, „Kształtowanie się modelu polskiego procesu karnego w latach 1918-1955”, [w:] *System prawa karnego procesowego*, t. I, *Zagadnienia ogólne*, cz. 1, red. Piotr Hofmański (Warszawa: Wolters Kluwer, 2013), 329 i n.; idem, „Ewolucja instytucji oskarżyciela posiłkowego w polskich kodyfikacjach karno-procesowych (1928-1997)”, *Z Dziejów Prawa*, 7 (2014): 187-199; idem, „Instytucje prawa karnego procesowego politycznie uwarunkowane (ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego)”, [w:] *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Włodzimierzowi Kaczorowskiemu*, red. Ewa Kozerska, Marek Maciejewski, Piotr Stec (Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2015), 599-607; Wiesław Daszkiewicz, Krystyna Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny i materialne prawo karne w Polsce w latach 1918–1939* (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1965); Andrzej Pasek, „Ewolucja zasady instancyjności w polskim kodeksie postępowania karnego z 1928 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCXXVIII (2019): 179-194; Radosław Koper, „Tymczasowe aresztowanie w procesie karnym II Rzeczypospolitej”, [w:] *Verus amicus rara avis est: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*, red. Adam Lityński, Andrzej Matan, Marian Mikołajczyk, Dariusz Nawrot, Grzegorz Nancka (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020), 317-327; Anna Stawarska-Rippel, Tomasz Adamczyk, „Problem modelu apelacji w sprawach karnych w II Rzeczypospolitej w ujęciu

Kodyfikacja prawa prywatnego: cywilnego i handlowego zakończyła się tylko częściowym powodzeniem⁴². Kodyfikatorzy musieli najpierw rozstrzygnąć zagadnienia o podstawowym znaczeniu. I tak, podjęto wtedy pierwsze próby nowoczesnej systematyki kodyfikacji prawa prywatnego, a zwłaszcza kodeksu cywilnego. Dotyczyło to przesądzenia o wyodrębnieniu części ogólnej, o porządku poszczególnych działów i o umieszczeniu materii specjalnych w kodeksie lub poza nim. Nie można odpowiedzieć wprost na pytanie, który ze znanych systemów: podmiotowy (autonomii woli), przedmiotowy (heteronomii woli) czy mieszany (podmiotowo-przedmiotowy) zamierzali wziąć za podstawę polscy kodyfikatorzy, niemniej jednak wyniki ich prac nad poszczególnymi ustawami z zakresu prawa cywilnego pozwalają na wyciągnięcie ogólniejszych wniosków⁴³.

Komisja Kodyfikacyjna aż do przerwania swych obrad na skutek wybuchu drugiej wojny światowej nie podjęła decyzji, co do wyodrębnienia części ogólnej kodeksu cywilnego. Ignacy Koschembahr-Łyskowski, członek Komisji Kodyfikacyjnej i profesor Uniwersytetu Warszawskiego, przygotował co prawda projekt części ogólnej kodeksu, ale porzeczano tylko na ogólnej dyskusji nad nim w Podkomisji części ogólnej kodeksu cywilnego na posiedzeniu 13 września 1933 r. i nie stał się on nawet przedmiotem obrad szczegółowych⁴⁴. Nie przesądzono jeszcze czy przyszły polski kodeks cywilny będzie miał część ogólną⁴⁵.

porównawczym: historia czy współczesność?” *Z Dziejów Prawa*, t. XI, cz. 2 (2018): 187-217.

- 42 Zob. Beata Giesen, „Droga do ujednoczonego prawa cywilnego w odrodzonej Polsce”, [w:] *Niepodległa. Rozważania prawnoustrojowe w 100. rocznicę odrodzenia suwerennego państwa polskiego*, red. Anna Michalak, Aldona Domańskiej (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018), 233 i n.
- 43 Górnicki, *Prawo cywilne*, 116-462.
- 44 Ignacy Koschembahr-Łyskowski, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne*, t. I (Warszawa, 1928); t. II (Warszawa, 1928); t. III (Warszawa, 1931); t. IV (Warszawa, 1931); t. V (Warszawa, 1932). *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 17 (Warszawa, 1937), 27 (w przypisie).
- 45 W ostatnim sprawozdaniu z działalności Komisji Kodyfikacyjnej, opublikowanym w 1937 roku ówczesny prezydent tejże Bolesław Norbert Pohorecki, sędzia SN, znamienne stwierdzał: „Godzi się zaznaczyć, że nie jest jeszcze przesądzone czy przyszły kodeks cywilny zawierać będzie część ogólną; możliwe, iż będzie to tylko tytuł wstępny, przy czym materię, które mogłyby się znaleźć w części ogólnej, wejdą do innych działów kodeksu”; *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 17 (Warszawa, 1937), 27 (w przypisie).

Brak ostatecznej decyzji co do umieszczenia części ogólnej w kodeksie cywilnym miał istotne znaczenie dla prawa zobowiązań. Drogą wyodrębnienia części ogólnej w kodeksie cywilnym poszedł – jak wiadomo – ustawodawca niemiecki, który zamieścił w tej części także wiele zasad odnoszących się do prawa zobowiązań. To rozwiązanie niejako rozrywało instytucje *sensu stricto* obligacyjne na dwie części, znajdujące się w innych miejscach w tym samym kodeksie. Polscy kodyfikatorzy stanęli na stanowisku niezależności działu o zobowiązaniach od innych działów prawa cywilnego, nie przesądzając o przyszłym włączeniu prawa zobowiązań do kodeksu cywilnego. Zaznaczyć należy, że kodeks zobowiązań z 1933 r. – ze względu na znaczne rozbieżności w tym zakresie w pozaborowych kodeksach cywilnych – zawierał też niektóre przepisy zaliczane przez nas dzisiaj do części ogólnej kodeksu cywilnego, szczególnie ważne dla stosunków obligacyjnych, które zostały zredagowane tak, aby mogły w razie potrzeby zostać przeniesione do przyszłego kodeksu cywilnego⁴⁶.

Odejście przez Komisję Kodyfikacyjną od skrajnie indywidualistycznej tendencji Kodeksu Napoleona, widoczne zwłaszcza w kodeksie zobowiązań z 1933 r., który oparł się na socjologicznie pojętej teorii obrotu, kładącej nacisk na społeczny charakter istoty zobowiązania i odrzucającej rzymską zasadę panowania woli indywidualnej, czyniło nieprzydatnym system podmiotowy i układ oparty na klasycznym trójpodziale Instytucji. Można stwierdzić, że założeniem Komisji Kodyfikacyjnej RP było wyodrębnienie prawa rodzinnego (prawo małżeńskie osobowe, majątkowe, stosunki między rodzicami a dziećmi i stosunki wynikające z pokrewieństwa oraz sprawy opieki i kurateli), dalej prawa spadkowego, prawa rzeczowego i prawa zobowiązań, jako samodzielnych działów kodeksu cywilnego. W związku z powyższym ani systematyka Kodeksu Napoleona ani systematyka Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), austriackiego kodeksu cywilnego z 1811 r.⁴⁷, nie mogły służyć polskiej Komisji Kodyfikacyjnej za wzorzec. Pewnych rozwiązań dostarczały głównie BGB i ZGB.

Z ważnych dzieł kodyfikacyjnych, należących do zakresu prawa prywatnego zdołano wprowadzić w życie prawo prywatne międzynarodowe i międzydzielnicowe, polską procedurę cywilną, a także sfery wiążące się z obrotem powszechnym i handlowym, jak wspomniany już kodeks zobowiązań,

46 Marzena Dyjakowska, „Prawo cywilne – część ogólna”, [w:] *Synteza prawa polskiego 1918-1939*, red. Tadeusz Guz, Jan Głuchowski, Maria R. Pałubska (Warszawa: C. H. Beck, 2013), 285-297.

47 Tłumaczenie: *Kodeks cywilny austriacki z roku 1811 obowiązujący w Małopolsce i na Śląsku Cieszyńskim w tłumaczeniu prof. Dra S. Wróblewskiego wraz z ustawami uzupełniającymi*, zebrał i opracował mgr A. Radziśkowski (Lwów, 1933).

kodeks handlowy, prawo upadłościowe i układowe⁴⁸, prawo wekslowe⁴⁹ i czekowe⁵⁰, prawo własności intelektualnej⁵¹.

- 48 Andrzej Grzegorz Harla, „Prawo upadłościowe oraz prawo o postępowaniu układowym”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. Robert Jastrzębski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 158-194.
- 49 Robert Jastrzębski, „Na rozdrożach prawa wekslowego II Rzeczypospolitej”, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie-idee-prawo*, red. Adam Lityński, Piotr Fiedorczyka (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003), 626 i tam podana literatura; idem, *Funkcje weksla w II Rzeczypospolitej* (Warszawa: Liber, 2003); idem, „Prawo wekslowe i czekowe”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, 508-525; Leonard Górnicki, „Działalność Stanisława Wróblewskiego w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej”, [w:] *Stanisław Wróblewski 1868-1938. Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 21 listopada 2008 r.*, (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2011), 113-115; idem, „Rola parlamentu w powstaniu i działalności Komisji Kodyfikacyjnej II RP w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego”, [w:] *Zgromadzenia stanowe i organy przedstawicielskie w dziejach: księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Józefowi Ptakowi*, red. Józef Koredczuk, Paweł Wiązek (Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2020), 175-181; zob. też, *Ewolucja instytucji polskiego prawa papierów wartościowych. W 80-lecie Prawa wekslowego z dnia 28 kwietnia 1936 r.*, red. Jan Mojak, Jacek Widło, Agnieszka Żywicka (Lublin: Innovatio Press, 2016).
- 50 Jastrzębski, *Prawo wekslowe i czekowe*, 525-543; idem, „Czek i jego funkcje w II Rzeczypospolitej” *Studia Iuridica*, t. XCII (2003): 89 i n.; idem, „Kodyfikacja i unifikacja polskiego prawa czekowego” *Miscellanea historico – iuridica*, t. X (2011): 112 i n.; Leonard Górnicki, „Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego w Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919-1939)” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCLXXXV (2003): 268-269; idem, „Historia, koncepcja i systematyka projektu ustawy czekowej z 1923 r.”, [w:] *Świat, Europa, Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin*, red. Marian Małecki (Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Administracji, 2009): 663-678; idem, „Czek i jego forma w projekcie ustawy czekowej z 1923 roku” *Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze*, t. IX (2018): 33-57; idem, *Rola parlamentu w powstaniu i działalności Komisji Kodyfikacyjnej II RP w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego*, 181-185.
- 51 Górnicki, *Prawo cywilne*, 134-165 i 397-462; idem, „Kodeks handlowy”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, 53-120; idem,

I tak, prawo prywatne międzynarodowe i prawo prywatne międzydzielnicowe z 1926 r., który to model dwóch równoległych ustaw dotyczących kolizji praw obowiązujących na różnych obszarach – wbrew koncepcji Komisji Kodyfikacyjnej przypieczętował parlament, co prowadziło do ostrego przeciwstawienia sobie prawa międzynarodowego i prawa międzydzielnicowego⁵², stanowiły wybitne osiągnięcie kodyfikacyjne, wysoko ocenione

„Prawo własności przemysłowej”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, 195-261; idem, „Zwalczanie nieuczciwej konkurencji”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, 262-311; idem, *Prawa na dobrach niematerialnych*, 355-405.

52. Prawo międzydzielnicowe, zwane też interlokalnym, międzylokalnym, międzyterytorialnym (*le droit interprovincial privé, das interterritoriale, interlokale* lub *interprovinziale Privatrecht*), kształtowało się niejako w obrębie prawa prywatnego międzynarodowego i stanowiło jego część składową czy też było na nim wzorowane. Zasadnicza różnica między tradycyjnie pojmowanym prawem prywatnym międzynarodowym a międzydzielnicowym polega na tym, że to pierwsze zajmuje się tym, czy do danych stosunków należy stosować normy własnego czy obcego państwa i którego z państw obcych. Prawo międzydzielnicowe natomiast dotyczy stosunków wewnątrz określonego państwa i w zasadzie normuje kolizje zachodzące między reżimami prawnymi poszczególnych obszarów. W ten sposób ustawodawca określa prawo właściwe, które w praktyce powstaje na styku stosowania określonych stanów faktycznych, normowanych w inny sposób przez poszczególne prawa dzielnicowe. Przepisy prawa międzydzielnicowego, tak jak i prawa prywatnego międzynarodowego, są na ogół normami bezwzględnie obowiązującymi (*ius cogens*). Przepisy międzydzielnicowego prawa prywatnego wskazują nie tylko to, której dzielnicy prawo jest właściwe dla stosunków międzydzielnicowych, tj. wychodzących w tym czy w innym zakresie poza obszar prawny jednej dzielnicy, ale są również uzupełnieniem międzynarodowego prawa prywatnego. W sytuacji bowiem, gdy prawo międzynarodowe wskazuje w danym wypadku na właściwość prawa obowiązującego w państwie, w którego dzielnicach obowiązują różne prawa prywatne, wtedy prawo międzydzielnicowe musi dodatkowo wskazać, które z tych praw ma być zastosowane do prywatnego stosunku międzynarodowego. Naczelne pojęcie w ustawie międzydzielnicowej stanowiła równorzędność formalna kodeksów obowiązujących na ziemiach polskich i to idąca tak daleko, że nawet ekscypcja porządku publicznego (*ordre public*) nie mogła być przeciwko żadnemu z nich zastosowana, Ustawodawca polski stworzył wzorowe rozwiązanie w zakresie uregulowania prawa prywatnego międzydzielnicowego. Przyjął on koncepcję zamieszczenia tych kwestii w odrębnej ustawie, dla której

również przez międzynarodowych znawców zagadnienia. Obok Księstwa Lichtenstein (1911, 1922, 1926) Polska była wtedy jedynym państwem w Europie posiadającym systematycznie rozbudowane ustawodawstwo w dziedzinie prawa międzynarodowego prywatnego, dostosowane do wymogów nowoczesnych badań naukowych, a szczególną oryginalnością i gruntownością wyróżniały się rozwiązania zawarte w części o zobowiązaniach⁵³.

paradygmat stanowiło prawo prywatne międzynarodowe, odrzucając tym samym dawniejszą metodę fragmentarycznego rozstrzygania konfliktów praw międzydzielnicowych, w ustawach odnoszących się do prawa prywatnego międzynarodowego, którymi były zazwyczaj kodeksy cywilne. Wprowadził w życie kodyfikację nowoczesną, opartą na najlepszych osiągnięciach nauki polskiej i zagranicznej i na konwencjach międzynarodowych. W praktyce dobrze spełniała ona postawione przed nią cele; Leonard Górnicki, „Prawo prywatne międzydzielnicowe z 1926 r.”, [w:] *Okresy przejściowe – ustrój i prawo*, red. Jacek Przygodzki (Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2019), 163-191 oraz tam podana literatura; zob. też Václav F. Dvorský, „Międzydzielnicowe prawo prywatne w międzywojennych Polsce i Czechosłowacji” *Forum Prawnicze*, nr 5 (2020): 69-78.

- 53 Oryginalny charakter miała systematyka ustaw dotyczących prawa prywatnego międzynarodowego i międzydzielnicowego, która nawiązywała do teorii pandektowej, ale odchodzącej od układu BGB, który zawierał obszerną część ogólną, a przepisy o prawie rzeczowym umieszczał po zobowiązaniach. Sięgnięto do pewnej wersji teorii pandektowej, stworzonej przez naukę niemiecką XIX wieku, a przyjętej także przez wybitnych cywilistów francuskich, jak R. Saleilles oraz E. Lambert i wykładanej na uniwersytetach we Francji. Brała ona za kryterium podziału prawa majątkowe, przechodząc kolejno od zjawisk podstawowych do pochodnych, od stosunków prostych do bardziej złożonych. Najpierw traktowano o podmiotach prawnych (osoby), następnie o przedmiotach praw majątkowych i o prawach tych w stanie statycznym (rzeczy i prawa rzeczowe), dalej o prawach tych w stanie dynamicznym (zobowiązania), wreszcie o skomplikowanych w jeszcze większym stopniu stosunkach prawnych, jakie wytwarzają w sferze tych praw stosunki rodzinne (prawo małżeńskie, rodzinne i opiekuńcze), na końcu zaś o rzadziej już występującej sytuacji śmierci i skutkach wywieranych przez nią w sferze praw majątkowych (prawo spadkowe); zob. Górnicki, *Prawo cywilne*, 116-133; idem, „Działalność Stanisława Wróblewskiego w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej”, [w:] *Stanisław Wróblewski 1868-1938. Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 21 listopada 2008 r.* (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2011), 83-87; idem,

Prawo cywilne procesowe oparto na nowoczesnych założeniach i zasadach, wykorzystując dorobek europejskiego ustawodawstwa i nauki prawa, ale w sposób twórczy, dążąc do znalezienia niezbędnego punktu równowagi między aktywnością stron a aktywnością sądu w procesie, którego celem była ochrona interesu prywatnego⁵⁴. Dobitnie stwierdzał to Wacław

„Działalność kodyfikacyjna Józefa Skąpskiego seniora”, [w:] *Józef Skąpski ojciec 1868-1950, Józef Skąpski syn 1921-1998: materiały z posiedzenia naukowego w dniu 13 listopada 2009 r.*, red. Rita Majkowska, Lucyna Nowak (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2014), 74-80; idem, *Rola parlamentu w powstaniu i działalności Komisji Kodyfikacyjnej II RP w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego*, 154-157; idem, *Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacjami prawa cywilnego i handlowego w II RP*, 141-142; Andrzej Mączynski, „Znaczenie prac Fryderyka Zolla w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego”, [w:] idem, *Rozprawy i studia z prawa prywatnego międzynarodowego* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2017), 36 i n.; idem, *Działalność Michała Rostworowskiego w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego*, [w:] ibidem, 50 i n.; idem, „Doświadczenia Polski w dziedzinie kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego” *Aktualni problemi prawnoustawstwa*, t. II (2016): 163-165; zob. też, Paweł Czubik, „O braku unifikacji prawa kolizyjnego w okresie obowiązywania w II Rzeczypospolitej ustawy prawo prywatne międzynarodowe z 1926 roku w odniesieniu do formy czynności” *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, t. XII, red. Maksymilian Pazdan (Katowice, 2013), 199-206.

- 54 Proces, oparty na dyspozycyjności, kontradyktoryjności z pewnymi elementami aktywności sądu z urzędu, a także równości stron, pisemności i ustności, bezpośrednio, koncentracji materiału procesowego, swobodnej oceny dowodów oraz formalizmu procesowego, miał być rzetelny, sprawiedliwy, szybki i jak najmniej obciążający pod względem ekonomicznym, które to założenia pozostawały ze sobą w kolizji, a więc należało je odpowiednio wyważyć; Stanisław Gołąb, „Polski kodeks postępowania cywilnego a procedura cywilna austriacka” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 2 (1931): 128-142; Bronisław Stelmachowski, „Polski kodeks postępowania cywilnego a procedura cywilna ziem zachodnich” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 2 (1931): 143-148; szerzej o pracach nad kodeksem, kwestiach spornych, poglądach członków Komisji Kodyfikacyjnej, założeniach kodyfikacyjnych i nowelizacjach k.p.c.; zob. Adam Polkowski, *Die polnische Zivilprozessordnung von 1930/33. Unter Berücksichtigung des deutschen, österreichischen, russischen und französischen Rechts* (Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Lang GmbH,

Miszewski: „Kodeks postępowania cywilnego z 29 listopada 1930 r. niewątpliwie jest tworem nowym. Nie może być poczytywany za przeróbkę którejkolwiek z obowiązujących obecnie u nas ustaw procesowych albo za konglomerat urywków każdej z nich.

Przewodnią myślą kodeksu jest nadanie stronom w procesie oraz sędziemu orzekającemu takiego stanowiska, które prowadzić może do wykrycia prawdy materialnej przy jak najdalej posuniętej zasadzie oszczędności i czasu i nakładu pracy⁵⁵. Nie ma wątpliwości, że kodeks ten był dziełem wybitnym, oryginalnym, odpowiadającym ówczesnym europejskim standardom procesowym⁵⁶.

Polskie prawo zobowiązań, według założeń przyjętych przez Komisję Kodyfikacyjną, miało stanowić pewien kompromis pomiędzy światopoglądem germańskim a romańskim. Kodeks zobowiązań z 1933 r. nie oparł się więc ani na systemie przedmiotowym, ani na podmiotowym, ale na systemie mieszanym, w wersji przedmiotowo-podmiotowej, chcąc znaleźć rozwiązania godzące ze sobą podmiotowy system francuski i przedmiotowy germański, tak aby wprowadzenie nowej ustawy nie wywołało większych wstrząsów w poszczególnych dzielnicach Polski. To dążenie do zachowania równowagi pomiędzy Kodeksem Napoleona a francusko-włoskim projektem

2009); Stawarska-Rippel, *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918–1964)*, 83-158 i tam wskazana literatura; idem, „Trzy transformacje w procedurze cywilnej w Polsce w XX wieku. Wzorce rozwiązań” *Zeszyty Prawnicze UKSW*, nr 2 (2011): 353-362; Anna Machnikowska, Anna Stawarska-Rippel, „The principles of civil procedure in Poland in the twentieth century. Doctrine, drafts and law in a comparative perspective” *Comparative Law Review*, vol. XXI (2016): zwł. 88-107; Kazimierz Lubiński, „Komparatystyka prawa a unifikacja i kodyfikacja polskiego prawa procesowego cywilnego w okresie międzywojennym”, [w:] *Polska komparatystyka prawa. Prawo obce w doktrynie prawa polskiego*, red. Arkadiusz Wudarski (Warszawa: Stowarzyszenie Notariuszy RP, 2016), 352-364; Przemysław Dąbrowski, Dariusz Szpopper, „»Prawo ubogich« w postępowaniu cywilnym w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*, vol. LXVI (2019): 79-86.

55 Wacław Miszewski, „Polski kodeks postępowania cywilnego a procedura rosyjska” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 2 (1931): 111-112.

56 Por. Polkowski, *Die polnische Zivilprozessordnung von 1930/33*, 73 i n. oraz 271; Lubiński, *Komparatystyka prawa a unifikacja i kodyfikacja polskiego prawa procesowego cywilnego w okresie międzywojennym*, 364.

kodeksu zobowiązań i umów z 1920, 1925 i 1927 r.⁵⁷ z jednej strony, a z drugiej, zwłaszcza prawem szwajcarskim i niemieckim, widoczne było przede wszystkim w części ogólnej kodeksu. Natomiast część szczegółowa wykazywała o wiele wyraźniejsze inspiracje systemem germańskim. Z wielkiej syntezy ustawodawstw dzielnicowych oraz nowszych europejskich kodeksów i projektów powstał oryginalny, nowoczesny polski kodeks zobowiązań. Traktując prawo obligacyjne jako w pierwszej kolejności prawo obrotu cywilnego, uwzględnił on w stopniu znacznie wyższym niż kodeks niemiecki, czy nawet kodeks szwajcarski postulaty uspołecznienia prawa zobowiązań, w interesie ogółu, zaś chroniąc słabszych ekonomicznie korzystał on w stopniu większym niż inne kodeksy z przepisów o charakterze bezwzględnie obowiązującym, zwłaszcza w części szczególnej kodeksu. Piękną kartę stanowi dobitne wyekspozowanie w nim zasady sprawiedliwości, która leży u podstaw samej idei prawa i jest probierzem oceny prawa pozytywnego. Wiele uczyniono, aby ułatwić obrót cywilnoprawny i wzmocnić jego pewność. Kodeks ten stanowił wybitne osiągnięcie Komisji Kodyfikacyjnej i poważny wkład do rozwoju polskiego oraz europejskiego ustawodawstwa w zakresie prawa zobowiązań⁵⁸.

57 *Projekt kodeksu francusko - włoskiego zobowiązań i umów*. Tekst ostateczny przyjęty w Paryżu w październiku 1927 r. przełożył Jan Wasilkowski, Dodatek do: „Gazeta Sądowa Warszawska”, nr 15-16 (1929): 21-26, 35-45.

58 Zob. zwł. Górnicki, *Prawo cywilne*, 397-462 oraz tam wskazana literatura; idem, „Metoda opracowania i koncepcja kodeksu zobowiązań z 1934 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCV (2008): 79-94; idem, *Zasada uspołecznienia pewnych stosunków umownych w kodeksie zobowiązań z 1933 roku*, 153-169; idem, „Godność osobista pracownika pod rządami kodeksu zobowiązań z 1933 r.”, [w:] *Honor, cześć, godność. Aspekty historyczno-prawne*, red. Paweł Wiązek (Wrocław: Atut, 2016), 179-201; idem, *Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacjami prawa cywilnego i handlowego w II RP*, 136-140; Anna Falkowska (Anna Moszyńska), „Szwajcarski kodeks zobowiązań w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego” *Studia Iuridica Toruniensia*, t. IV (2008): 57-67; Anna Moszyńska, „Międzynarodowe ujednolicanie prawa zobowiązań w okresie międzywojennym” *Studia Iuridica Thoruniensia*, t. IX (2012): 129-145; Robert Szponder, *Geneza przepisów części ogólnej polskiego kodeksu zobowiązań z 1933 r.* Praca doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Andrzeja Dziadzio w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa, Kraków 2020.

https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/277238/szponder_geneza_przepisow_czesci_ogolnej_2020.

Kodeks handlowy z 1934 r. z kolei, również należy do znaczących osiągnięć kodyfikacyjnych w XX wieku w Polsce⁵⁹. Komisja Kodyfikacyjna II RP zdecydowała się na model germański (system podmiotowy), wychodząc z dwóch zasadniczych przesłanek, które jeden ze współtwórców kodeksu handlowego adwokat i profesor Aleksander Jackowski określił mianem teoretycznych, to jest dążenia do wyboru najlepszego możliwego modelu oraz oportunistycznych, to znaczy usankcjonowania rozwiązań najbardziej wtedy w Polsce rozpowszechnionych⁶⁰. Ten germański model niezależności prawa handlowego od prawa cywilnego, raczej jednak w pierwotnej jego wersji, był

pdf?sequence=1&isAllowed=y; Wojciech Wydmański, „Niemiecki kodeks cywilny w pracach Komisji Kodyfikacyjnej nad Kodeksem zobowiązań z 1933 r.” *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 1 (2021): 27-49.

- 59 Zob. zvl. Leonard Górnicki, „Kodeks handlowy”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, 53-120; idem, *Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego*, 261-288; idem, „Podstawowe założenia i systematyka polskiego kodeksu handlowego z 1934 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCLXXXVIII (2004): 261-280; idem, „Prace Komisji Kodyfikacyjnej RP nad kodeksem handlowym z 1934 r.: organizacja i koncepcja kodyfikacyjna” *Przegląd Prawa Handlowego*, nr 8 (2015): 50-58; idem, „Przewodnie konstrukcje i pojęcia kodeksu handlowego z 1934 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji*, t. CI (2015): 63-91; idem, *Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacjami prawa cywilnego i handlowego w II RP*, 149-151; idem, „Unifikacja i kodyfikacja prawa o spółkach akcyjnych w II Rzeczypospolitej Polskiej” *Miscellanea historico-iuridica*, z. 1 (2015): 133-168; idem, *Czynności handlowe w kodeksie handlowym z 1934 roku*, [w:] *Regulacje prawne gospodarki w rozwoju historycznym*, red. Aleksandra Szymańska (Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut-Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2017), 217-233; idem, „Sprzedaż handlowa według kodeksu handlowego z 1934 r.”, [w:] *Handel w dziejach państwa i prawa*, red. Dobromiła Nowicka (Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2021), 179-212.
- 60 Aleksander Jackowski, *Nowy Kodeks Handlowy* (referat wygłoszony 26 października i 4 grudnia 1933 r. w Sekcji Prawa Cywilnego Towarzystwa Prawniczego w Warszawie); podają za: Adam Daniel Szczygielski, *Zasady prawa handlowego*, t. I, *Podstawy konstrukcyjne polskiego Kodeksu Handlowego* (Warszawa: Wydawnictwo Biblioteka Prawnicza, 1936), 25; zob. też Górnicki, *Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego*, 268.

w warunkach polskich nieunikniony⁶¹. Kodeks handlowy nie był więc tworem w pełni oryginalnym, ale nawiązywał przede wszystkim do niemieckiego *Handelsgesetzbuch* (HGB) z 1897 r., obowiązującego na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej⁶², który był uważany przez uczonych za najnowocześniejszą kodyfikację prawa handlowego, a także do austriackiego *Das allgemeine deutsche Handelsgesetzbuch* (ADHGB) z 1862 r., mającego zastosowanie na Ziemiach Południowych RP⁶³. Polski Kodeks handlowy cechowały jednak również oryginalne rozwiązania jurydyczne, przede wszystkim co do pojęcia kupca i przedsiębiorstwa. Józef Sułkowski, jeden ze współtwórców tego kodeksu, ujmował to tak: „W rozwiązaniach przyjętych w odniesieniu do poszczególnych materii prawa handlowego nie brak przejawów twórczej polskiej myśli prawniczej. Dotyczy to zwłaszcza uregulowania pojęcia kupca oraz przedsiębiorstwa handlowego jako przedmiotu obrotu prawnego oraz szeregu innych kwestii. O ile chodzi o większość postanowień, wzorowane są one na postanowieniach prawa handlowego niemieckiego”⁶⁴.

Regulacje prawne z zakresu prawa własności intelektualnej należały do wybitnych osiągnięć polskiej myśli prawniczej. Zarówno prawo autorskie z 1926 r. oraz ustawodawstwo z zakresu prawa własności przemysłowej (ochrona wynalazków, wzorów i znaków towarowych) w wersji z 1924 i 1928 r., jak i ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r. oparte były na koncepcjach teoretycznych głównego twórcy odpowiednich projektów Fryderyka Zolla młodszego i znalazły w nich swe odzwierciedlenie te same myśli przewodnie, to jest idea „praw do rzeczowych podobnych”⁶⁵ oraz będąca jej rozwinięciem koncepcja „własności na przedsiębiorstwie”, jako dobru

61 Por. Mieczysław Honzatko, „Polski Kodeks Handlowy” *Głos Prawa*, nr 11 (1933): 635-646; Józef Sułkowski, „Polski Kodeks Handlowy” *Ruch Prawnicy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 1 (1934): 108.

62 RGBl. 1897, 219 i n., ze zmianami z 1902, 1904, 1908 r. i z lat 1913-1916; tłumaczenie na język polski z okresu II RP: *Kodeks Handlowy obowiązujący na ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawa o spółkach z ograniczoną poręką* (przekład urzędowy z uwzględnieniem ustawodawstwa polskiego) (Poznań, 1924).

63 Ten ogólnoniemiecki kodeks handlowy wprowadzała w Austrii ustawa z 19 grudnia 1862 r.; zob. *Österreichisches Reichsgesetzblatt* (ÖRGBl. 1863, Nr 1); tłumaczenie na język polski: *Ustawa handlowa wraz z ustawami dodatkowymi* w tłumaczeniu prof. dra Józefa Rosenblata. Wydanie trzecie z objaśnieniami prof. dr. Stanisława Wróblewskiego, *Ustawa handlowa t. I* (Kraków, 1906).

64 Sułkowski, „Polski Kodeks Handlowy”, 108.

65 Szerzej o tym: Leonard Górnicki, „Dobra nie będące rzeczami (inne dobra) w projekcie prawa rzeczowego z 1937 i 1939 roku” *Acta Universitatis*

niematerialnym⁶⁶ o raz związana z tym teoria „siły atrakcyjnej” dobra niematerialnego⁶⁷.

Ustawa o prawie autorskim z 1926 r. miała oryginalny charakter, gdyż wzięła za podstawę konstrukcji jurystycznej ogólne prawo podmiotowe twórcy o charakterze bezwzględny i pozostawiała organom sądowym rozpoznanie, czy dany czyn stanowił naruszenie lub pogwałcenie tego prawa, wysunęła przy tym ochronę praw osobistych na pierwszy plan, przed interesami majątkowymi, poza tym odróżniała się od innych ówczesnych ustaw autorskich tym, że przyjmowała syntetyczną definicję praw autorskich⁶⁸.

Polska koncepcja ochrony własności przemysłowej znajdowała swą podstawę w myślach przewodnich, które były w pełni aktualne zarówno dla ustawy z 1924 r., jak i rozporządzenia Prezydenta RP z 1928 r. I tak zwłaszcza: 1) wprowadzono francuski system zgłoszeniowy w zakresie sposobu uzyskiwania patentów i świadectw: *sans garantie du gouvernement* – bez gwarancji rządu – jednak z pewnymi ograniczeniami dopuszczającymi, ale

Wratislaviensis. Prawo, t. CCCIII (2007): 233-258; idem, *Prawo cywilne*, 354 i n.

- 66 Leonard Górnicki, „Koncepcja prawa na przedsiębiorstwie Fryderyka Zolla”, [w:] *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. Adam Lityński, Marian Mikołajczyk, Tomasz Adamczyk, Andrzej Drogoń, Wojciech Organiściak (Katowice-Kraków, Uniwersytet Śląski, 2009), 213-223.
- 67 W prawie autorskim – utworu, w prawie patentowym – „prawo do rzeczowego podobne”, na wynalazku, wzorze lub znaku, stanowiące w istocie emanację „prawa na przedsiębiorstwie”, jako dobru niematerialnym, w ustawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji - przedsiębiorstwa; zob. Górnicki, *Rozwój idei praw autorskich: od starożytności do II wojny światowej*, 236 i n.; idem, „Koncepcja prawa na przedsiębiorstwie Fryderyka Zolla”, 215. Co do prac nad tymi ustawami w parlamencie zob. Górnicki, *Rola parlamentu w powstaniu i działalności Komisji Kodyfikacyjnej II RP w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego*, 158-174.
- 68 Szczegółowo o tym, wraz z historią prac nad ustawą: Górnicki, *Prawo cywilne*, 134-165; idem, *Rozwój idei praw autorskich: od starożytności do II wojny światowej* (Wrocław: Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, 2013), 235-274; idem, „Prawa na dobrach niematerialnych”, [w:] *Synteza prawa polskiego 1918-1939*, red. Tadeusz Guz, Janusz Głuchowski, Maria R. Pałubska (Warszawa: C. H. Beck, 2013), 389-401; idem, „„Droit moral«, insbesondere nach dem Tode des Urhebers, im polnischen Urheberrechtsgesetz aus dem Jahre 1926”, [w:] *Leben nach dem Tod. Rechtliche Probleme im Dualismus: Mensch – Rechtssubjekt*, red. Andrzej Gulczyński (Graz: Leykam, 2010), 183-211.

nienakazującymi badanie; 2) przewidziano wiele przepisów zmierzających do podniesienia uczciwości i moralności handlowej i przemysłowej oraz zwalczania nieuczciwej konkurencji, wprowadzono daleko idącą ochronę praw w drodze powództwa cywilnego oraz ochronę karną, ochronę „wolności przemysłowej i handlowej” i zadośćuczynienie za krzywdy natury osobistej; 3) za jedną z charakterystycznych cech polskiego prawa własności przemysłowej uznano ściśle odróżnienie w nim tej sfery, która należała do prawa publicznego, od tej, która pozostawała w domenie prawa prywatnego⁶⁹.

Podstawę teoretyczną ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r. stanowiła koncepcja „prawa na przedsiębiorstwie”, w znaczeniu władztwa nad przedsiębiorstwem, wyłącznego prawa do eksploatacji przedsiębiorstwa. Treścią prawa na przedsiębiorstwie było to, że moc pozyskiwania i utrzymywania klienteli uznana została przez ustawę, jako moc prawnie respektowanej wyłączności, z czym łączył się zakaz naruszania tej wyłączności, skierowany do wszystkich innych osób⁷⁰.

Na ukończeniu było prawo rzeczowe, ale przeszkodził w jego uchwaleniu wybuch wojny⁷¹. Nadal jeszcze trwały prace nad prawem spadkowym⁷²

69 Bliżej, wraz z historią prac ustawodawczych: Górnicki, „Prawo własności przemysłowej”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, 195-257.

70 Zob., wraz z historią prac ustawodawczych: Górnicki, „Zwalczanie nieuczciwej konkurencji”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, 262-304 i tam wskazana literatura; idem, *Nieuczciwa konkurencja, w szczególności przez wprowadzające w błąd oznaczenie towarów lub usług i środki ochrony w prawie polskim* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997), 14-22; co do historii zwalczania nieuczciwej konkurencji zob. idem, „Z dziejów zwalczania nieuczciwej konkurencji”, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, ks. II (Białystok-Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010), 929-946.

71 Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej*, 312-396; idem, „Prawa rzeczowe”, [w:] *Synteza Prawa Polskiego 1918-1939*, 300-354; idem, *Dobra nie będące rzeczami (inne dobra)*, 233-258; idem, *Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacjami prawa cywilnego i handlowego w II RP*, 146-148.

72 Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej*, 269-311; idem, „Udział Stanisława Wróblewskiego w pracach nad prawem spadkowym w Komisji Kodyfikacyjnej II RP” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCXC (2004): 207-238; idem, *Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacjami prawa cywilnego i handlowego w II RP*, 148-149.

i nad uzupełnieniem kodeksu handlowego⁷³. Ze względu na znaczne zróżnicowanie zapatrywań społeczeństwa nie zdołano wprowadzić w życie gotowych projektów prawa małżeńskiego (osobowego i majątkowego) i niemal ukończonych projektów z zakresu dotyczącego stosunków rodziców i dzieci⁷⁴.

Uwzględniając trudną sytuację polityczną i społeczną Polski, a przede wszystkim konieczność budowy całej struktury organizacyjnej państwa niemal od podstaw, położenie gospodarcze, walki partyjne, a w końcu głęboki partykularyzm ustawodawstw dzielnicowych, pomimo nie zakończenia procesu unifikacji i kodyfikacji prawa osiągnięte rezultaty należy ocenić wysoko.

73 Górnicki, *Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego*, 261-288; idem, *Prace Komisji Kodyfikacyjnej RP nad kodeksem handlowym z 1934 r.*, 50-58.

74 Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej*, 194-268; idem, „Onera matrimonii i majątek rodziny w projektach kodyfikacji prawa rodzinnego w II RP”, [w:] *Rodzina i jej prawa*, red. Jarosław Rominkiewicz (Wrocław: Kolonia Limited, 2012): 137-163; idem, „Projekty regulacji prawnych stosunków między rodzicami a dziećmi w pracach Komisji Kodyfikacyjnej na tle stanu prawnego w II RP”, [w:] *Dziecko i jego pozycja prawna w dziejach*, red. Andrzeja Paska (Wrocław: Kolonia Limited, 2014): 211-244; idem, „Koncepcja i konstrukcja prawna małżeństwa w projekcie osobowego prawa małżeńskiego z 1929 r.”, [w:] *Regulacje prawne dotyczące małżeństwa w rozwoju historycznym*, red. Tomasz Dolata (Wrocław: Atut, 2018), 171-201; idem, *Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacją prawa cywilnego i handlowego w II RP*, 144-146; zob. też, Magdalena Pyter, *Nurt historycznoprawny w kanonistyce polskiej w okresie II RP* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006), 38-48; Jacek Gudowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 23-28. Jak wykazały ostatnio przeprowadzone badania, prace nad projektem prawa o stosunkach rodziców i dzieci prowadzono aż do wybuchu II wojny światowej (ostatnie zachowane protokoły datowane są na 18 maja 1939 r.); Marian Mikołajczyk, Grzegorz Nancka, „Nieznane protokoły posiedzeń podkomisji prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej z 1939 roku” *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, z. 1 (2022): 111-151.

Bibliografia

- Baldus Christian, Raff Thomas, „La capacité du «système des pandectes»” *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Iurisprudentia*, nr 2 (2008).
- Bergel Jean Louis, „Principal features and methods of codification” *Louisiana Law Review*, vol. 48 (1988).
- Broniewicz Witold, „Kształtowanie się nowożytnego europejskiego kontynentalnego prawa postępowania cywilnego a prawo polskie”, [w:] *Związek prawa polskiego z prawem niemieckim*, red. Agnieszka Liszewska, Krzysztof Skotnicki. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2006.
- Caroni Pio, *El código para una nueva sociedad. Lecciones catalanas sobre la historia de la codificación*. Madrid: Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, 1996.
- Caroni Pio, *Privatrecht. Eine sozialhistorische Einführung (Das Recht in Theorie und Praxis)*. Basel-Frankfurt am Main: Helbling und Lichtenhahn, 1988.
- Coing Helmut, *Europäisches Privatrecht, Band II, 19. Jahrhundert. Überblick über die Entwicklung des Privatrechts in den ehemals gemeinrechtlichen Ländern*. München: C. H. Beck, 1989.
- Czubik Paweł, „O braku unifikacji prawa kolizyjnego w okresie obowiązywania w II Rzeczypospolitej ustawy prawo prywatne międzynarodowe z 1926 roku w odniesieniu do formy czynności” *Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego*, t. XIII (2013): 199-206.
- Dąbrowski Przemysław, Dariusz Szpoper, „»Prawo ubogich« w postępowaniu cywilnym w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G*, Vol. LXVI (2019): 79-86.
- Daszkiewicz Wiesław, Krystyna Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny i materialne prawo karne w Polsce w latach 1918–1939*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1965.
- Dölemeyer Barbara, „Zivilrechtliche Kodifikationen in Europa im 19. Jahrhundert”, [w:] *Evolution of the judicial law in XIX th Century*, red. Grzegorz Górski. Lublin: Catholic University of Lublin. Faculty of Law, Pomerania Foundation, 2000.
- Domański Ludwik, „O systemie przyszłego kodeksu cywilnego polskiego” *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości. Dział Nieurzędowy*, nr 4-8 (1921).
- Domański Ludwik, „System kodeksu zobowiązań” *Nowy Kodeks Zobowiązań*, nr 3 i 4 (1934).
- Dubber Markus D., „Comparative Criminal Law”, [w:] *The Oxford Handbook of Comparative Law*, red. M. Reimann, R. Zimmermann. Oxford: Oxford University Press, 2006.

- Dunin Karol, „Nowy kodeks cywilny szwajcarski” *Gazeta Sądowa Warszawska*, nr 45 (1908).
- Dvorský Vaclav F., „Międzydzielnicowe prawo prywatne w międzywojennych Polsce i Czechosłowacji” *Forum Prawnicze*, nr 5 (2020): 69-78.
- Dyjakowska Marzena, „Prawo cywilne – część ogólna”, [w:] *Synteza prawa polskiego 1918-1939*, red. Tadeusz Guz, Jan Głuchowski, Maria R. Pałubska. Warszawa: C. H. Beck, 2013.
- Engelmann Arthur, *A History of Continental Civil Procedure*. Boston: Cambridge University Press, 1927.
- Ereciński Tadeusz, „Znaczenie francuskiego Code de procedure z 1806 roku dla rozwoju procesu cywilnego w Polsce” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 2 (2005).
- Falkowska Anna, „Szwajcarski kodeks zobowiązań w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego” *Studia Iuridica Toruniensia*, t. IV (2008): 57-67.
- Gans Eduard, *System des römischen Zivilrechts*. Berlin: Dümmler, 1827.
- Giaro Tomasz, „Historia i tradycja prawa rzymskiego”, [w:] Wojciech Dajczak, Tomasz Giaro, Franciszek Longchamps de Berier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2013.
- Giesen Beata, *Droga do ujednoczonego prawa cywilnego w odrodzonej Polsce*, [w:] *Niepodległa. Rozważania prawno-ustrojowe w 100. rocznicę odrodzenia suwerennego państwa polskiego*, red. Anny Michalak, Aldony Domańskiej. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018.
- Glaser Stefan, *Wstęp do nauki procesu karnego ze szczególnym uwzględnieniem ustaw obowiązujących tymczasowo w Polsce oraz polskiego kodeksu postępowania karnego i polskiego prawa o ustroju sądów powszechnych*. Warszawa: Gazeta Administracji i Policji Państwowej, 1928.
- Gołąb Stanisław, *Polski kodeks postępowania cywilnego a procedura cywilna austriacka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 2 (1931).
- Górnicki Piotr, „Środki zabezpieczające a zakaz reformationis in peius” *Prokuratura i Prawo*, t. II (2014): 29-46.
- Górnicki Leonard, „»Droit moral«, insbesondere nach dem Tode des Urhebers, im polnischen Urheberrechtsgesetz aus dem Jahre 1926”, [w:] *Leben nach dem Tod. Rechtliche Probleme im Dualismus: Mensch-Rechtssubjekt*, red. Andrzej Gulczyński. Graz: Leykam, 2010.
- Górnicki Leonard, „»Onera matrimonii« i majątek rodziny w projektach kodyfikacji prawa rodzinnego w II RP”, [w:] *Rodzina i jej prawa*, red. Jarosław Rominkiewicz. Wrocław: Kolonia Limited, 2012.
- Górnicki Leonard, „Czek i jego forma w projekcie ustawy czekowej z 1923 roku” *Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze*, t. IX (2018): 33-57.
- Górnicki Leonard, „Czynności handlowe w kodeksie handlowym z 1934 roku”, [w:] *Regulacje prawne gospodarki w rozwoju historycznym*, red.

- Aleksandra Szymańska. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut-Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2017.
- Górnicki Leonard, „Dobra nie będące rzeczami (inne dobra) w projekcie prawa rzeczowego z 1937 i 1939 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCIII (2007): 233-258.
- Górnicki Leonard, „Działalność kodyfikacyjna Józefa Skąpskiego seniora”, [w:] *Józef Skąpski ojciec 1868-1950, Józef Skąpski syn 1921-1998: materiały z posiedzenia naukowego w dniu 13 listopada 2009 r.*, red. Rita Majkowska, Lucyna Nowak. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2014.
- Górnicki Leonard, „Działalność Stanisława Wróblewskiego w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej”, [w:] *Stanisław Wróblewski 1868-1938. Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 21 listopada 2008 r.* Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2011.
- Górnicki Leonard, „Godność osobista pracownika pod rządami kodeksu zobowiązań z 1933 r.”, [w:] *Honor, cześć, godność. Aspekty historyczno-prawne*, red. Paweł Wiązek Wrocław: Atut, 2016.
- Górnicki Leonard, „Historia, koncepcja i systematyka projektu ustawy czeckowej z 1923 r.”, [w:] *Świat, Europa, Mała Ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin*, red. Marian Małecki. Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Administracji, 2009.
- Górnicki Leonard, „Kodeks handlowy”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. R. Jastrzębski. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2019.
- Górnicki Leonard, „Komisja Kodyfikacyjna II RP: pozycja ustrojowa, struktura organizacyjna, podejmowanie decyzji” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, nr 328 (2019): 109-151.
- Górnicki Leonard, „Metoda opracowania i koncepcja kodeksu zobowiązań z 1934 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCV (2008): 79-94.
- Górnicki Leonard, „O pojęciu i znaczeniu wielkich kodeksów cywilnych” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 1 (2012): 51-89.
- Górnicki Leonard, „Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego w Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919-1939)” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCLXXXV (2003): 261-288.
- Górnicki Leonard, „Podstawowe założenia i systematyka polskiego kodeksu handlowego z 1934 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCLXXXVIII (2004): 261-280.
- Górnicki Leonard, „Pogranicza systemów prawnych, w szczególności pozaborowych, w pracach nad kodyfikacjami prawa cywilnego i handlowego w II RP” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCXXIV (2017): 129-167.

- Górnicki Leonard, „Prace Komisji Kodyfikacyjnej RP nad kodeksem handlowym z 1934 r.: organizacja i koncepcja kodyfikacyjna” *Przegląd Prawa Handlowego*, nr 8 (2015): 50-58.
- Górnicki Leonard, „Prawa na dobrach niematerialnych”, [w:] *Synteza prawa polskiego 1918-1939*, red. Tadeusz Guz, Jan Głuchowski, Maria R. Pałubska. Warszawa: C. H. Beck, 2013.
- Górnicki Leonard, „Prawa rzeczowe”, [w:] *Synteza prawa polskiego 1918-1939*, red. Tadeusz Guz, Jan Głuchowski, Maria R. Pałubska. Warszawa: C. H. Beck, 2013.
- Górnicki Leonard, „Prawo prywatne międzydzielnicowe z 1926 r.”, [w:] *Okresy przejściowe – ustroj i prawo*, red. Jacek Przygodzki. Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2019.
- Górnicki Leonard, „Prawo własności przemysłowej”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. Robert Jastrzębski, Warszawa, Wolters Kluwer, 2019.
- Górnicki Leonard, „Projekty regulacji prawnych stosunków między rodzicami a dziećmi w pracach Komisji Kodyfikacyjnej na tle stanu prawnego w II RP”, [w:] *Dziecko i jego pozycja prawna w dziejach*, red. Andrzej Pašek. Wrocław: Kolonia Limited, 2014.
- Górnicki Leonard, „Przewodnie konstrukcje i pojęcia kodeksu handlowego z 1934 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji*, t. CI (2015): 63-91.
- Górnicki Leonard, „Rola parlamentu w powstaniu i działalności Komisji Kodyfikacyjnej II RP w zakresie kodyfikacji prawa prywatnego”, [w:] *Zgromadzenia stanowe i organy przedstawicielskie w dziejach: księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Józefowi Ptakowi*, red. Józef Koredczuk, Paweł Wiązek. Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2020.
- Górnicki Leonard, „Rozwój idei kodyfikacji prawa od XVIII wieku do współczesności”, [w:] *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, t. I, red. Stanisław Grodziski, Dorota Malec, Anna Karabowicz, Marek Stusa. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010.
- Górnicki Leonard, „Sprzedaż handlowa według kodeksu handlowego z 1934 r.”, [w:] *Handel w dziejach państwa i prawa*, red. Dobromiła Nowicka. Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2021.
- Górnicki Leonard, „Udział Stanisława Wróblewskiego w pracach nad prawem spadkowym w Komisji Kodyfikacyjnej II RP” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCXC (2004): 207-238.

- Górnicki Leonard, „Unifikacja i kodyfikacja prawa o spółkach akcyjnych w II Rzeczypospolitej Polskiej” *Miscellanea historico-iuridica*, z. (2015): 133-168.
- Górnicki Leonard, „Z dziejów zwalczania nieuczciwej konkurencji”, [w:] *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, Księga II. Białystok-Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2010.
- Górnicki Leonard, „Zagadnienie systematyki kodyfikacji prawa cywilnego i handlowego w pracach Komisji Kodyfikacyjnej (1919-1939)” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 3 (2004): 623-664.
- Górnicki Leonard, „Zasada uspołecznienia pewnych stosunków umownych w kodeksie zobowiązań z 1933 roku”, [w:] *Zasady prawne w dziejach prawa publicznego i prywatnego*, red. Marek Podkowski. Wrocław: Kolonia Limited, 2015.
- Górnicki Leonard, „Zwalczanie nieuczciwej konkurencji”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. Robert Jastrzębski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Górnicki Leonard, „Zwalczanie nieuczciwej konkurencji”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. Robert Jastrzębski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Górnicki Leonard, *Kodyfikacja prawa prywatnego*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. I, *Prawo cywilne – część ogólna*, wyd. 2, red. Marek Safjan. Warszawa, C. H. Beck 2012.
- Górnicki Leonard, *Koncepcja i konstrukcja prawna małżeństwa w projekcie osobowego prawa małżeńskiego z 1929 r.*, [w:] *Regulacje prawne dotyczące małżeństwa w rozwoju historycznym*, red. Tomasz Dolata. Wrocław: Atut, 2018.
- Górnicki Leonard, *Koncepcja prawa na przedsiębiorstwie Fryderyka Zolla*, [w:] *Państwo, prawo, społeczeństwo w dziejach Europy Środkowej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Józefowi Ciągwie w siedemdziesięciolecie urodzin*. Komitet redakcyjny: A. Lityński, M. Mikołajczyk, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak, Katowice-Kraków, Uniwersytet Śląski 2009.
- Górnicki Leonard, *Nieuczciwa konkurencja, w szczególności przez wprowadzające w błąd oznaczenie towarów lub usług i środki ochrony w prawie polskim*, Wrocław 1997.
- Górnicki Leonard, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939*, Wrocław, Kolonia Limited, 2000.
- Górnicki Leonard, *Prawo Trzeciej Rzeszy w nauce i publicystyce prawniczej Polski międzywojennej (1933 - 1939)*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo AS, 1993.

- Górnicki Leonard, „Prawo własności przemysłowej”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. Robert Jastrzębski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Górnicki Leonard, *Rozwój idei praw autorskich: od starożytności do II wojny światowej*. Wrocław: Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, 2013.
- Gudowski Jacek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Guzik-Makaruk Ewa M., Fiedorczyk Piotr, „The Achievements of the Codification Commission of the Second Republic of Poland – a Century After Regaining the Independence” *Internal Security* (2018). DOI:10.5604/01.3001.0012.8398
- Hamza Gábor, *Wege der Entwicklung des Privatrechts in Europa. Römischrechtliche Grundlagen der Privatrechtsentwicklung in den deutschsprachigen Ländern und ihre Ausstrahlung auf Mittel- und Osteuropa*. Passau: Schenk, 2007. doi:10.4067/S0716-54552007000100028.
- Harla Andrzej G., „Prawo upadłościowe oraz prawo o postępowaniu układowym”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. Robert Jastrzębski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Honzatko Mieczysław, „Polski Kodeks Handlowy” *Głos Prawa*, nr 11 (1933).
- Hube Romuald, „Uwagi nad systematem Kodeksu cywilnego francuskiego” *Themis Polska*, t. V (1829).
- Huber Eugen, *System und Geschichte des schweizerischen Privatrechts*, t. I-IV. Basel, 1886-1894.
- Jakubowski Ireneusz, *Prawo rzymskie w projektach kodyfikacyjnych polskiego Oświecenia*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1984.
- Janicka Danuta, „Kodeks Makarewicza w opiniach niemieckich autorów”, [w:] *Nil nisi veritas. Księga dedykowana Profesorowi Jackowi Matuszewskiemu*, red. Marcin Głuszak, Dorota Wiśniewska-Jóźwiak. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016.
- Janicka Danuta, „Makarewicz a Liszt. Próba analizy porównawczej” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 1 (2015): 107-128.
- Janicka Danuta, „Spór o teorie kary w dobie klasycznej szkoły prawa karnego na ziemiach polskich i niemieckich w XIX wieku”, *Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii umiejętności*, t. II (2000): 107-126.
- Janicka Danuta, *Nauka o winie i karze w dziejach klasycznej szkoły prawa karnego w Niemczech w 1 połowie XIX wieku*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1998.
- Jastrzębski Robert, „Czek i jego funkcje w II Rzeczypospolitej” *Studia Iuridica*, t. XLII (2003): 77-104.
- Jastrzębski Robert, „Kodyfikacja i unifikacja polskiego prawa czekowego” *Miscellanea historico – Iuridica*, t. X (2011): 99-117.

- Jastrzębski Robert, „Na rozdrożach prawa wekslowego II Rzeczypospolitej”, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie-idee-prawo*, red. Adam Lityński, Piotr Fiedorczyk. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003.
- Jastrzębski Robert, „Prawo wekslowe i czekowe”, [w:] *Prawo handlowe i gospodarcze II Rzeczypospolitej*, red. Robert Jastrzębski. Warszawa: Wolters Kluwer. 2019.
- Jastrzębski Robert, *Funkcje weksla w II Rzeczypospolitej*. Warszawa: Liber, 2003.
- Kodeks karny z 1932 roku*, red. Alicja Grześkowiak et al. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.
- Koper Radosław, „Tymczasowe aresztowanie w procesie karnym II Rzeczypospolitej”, [w:] *Verus amicus rara avis est: studia poświęcone pamięci Wojciecha Organiściaka*, red. Adam Lityński, Andrzej Matan, Marian Mikołajczyk, Dariusz Nawrot, Grzegorz Nancka. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2020.
- Koredczuk Józef, „Ewolucja instytucji oskarżyciela posiłkowego w polskich kodyfikacjach karno-procesowych (1928-1997)” *Z Dziejów Prawa*, 7 (2014): 187-199.
- Koredczuk Józef, „Instytucje prawa karnego procesowego politycznie uwarunkowane (ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego)”, [w:] *Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, nuntia vetustatis. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Włodzimierzowi Kaczorowskiemu*, red. Ewa Kozerska, Marek Maciejewski, Piotr Stec. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2015.
- Koredczuk Józef, „Kształtowanie się modelu polskiego procesu karnego w latach 1918-1955”, [w:] *System prawa karnego procesowego*, t. I, *Zagadnienia ogólne*, cz. 1, red. Piotr Hofmański. Warszawa: Wolters Kluwer, 2013.
- Koredczuk Józef, „Prace nad kodyfikacją prawa karnego procesowego w Polsce w latach 1919-1928” *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, XVII/3 (2019): 37-50.
- Koredczuk Józef, „Znaczenie Kodeksu karnego z 1932 r. dla rozwoju nauki prawa karnego w Polsce w XX wieku” *Zeszyty Prawnicze UKSW*, nr 2 (2011): 45-60.
- Koredczuk Józef, „Media via Kodeksu karnego z 1932 r. na nowo odczytane”, [w:] *Prawo karne na rozdrożu: współczesne tendencje i kierunki zmian*, red. Piotr Góralski. Warszawa: Instytut Wydawniczy EuroPrawo, 2021.
- Koredczuk Józef, *Wpływ nurtu socjologicznego na kształt polskiego prawa karnego procesowego w okresie międzywojennym (les classiques modernes)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007.
- Koschembahr-Łyskowski Ignacy, *Kodeks cywilny Rzeczypospolitej Polskiej. Księga pierwsza. Przepisy ogólne*, t. I, Warszawa, 1928; t. II, Warszawa,

- 1928; t. III, Warszawa, 1931; t. IV, Warszawa, 1931; t. V, Warszawa, 1932.
- Lewandowicz Maria, „Prawo handlowe w szwajcarskim Kodeksie zobowiązań” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 1 (2014): 91-104.
- Lityński Adam, „Dwa kodeksy karne 1932. W osiemdziesiątą rocznicę” *Roczniki Administracji i Prawa*, vol. XII (2012): 207-218.
- Lityński Adam, „O prawie cywilnym i karnym od Wieku Światła i Rozumu do spustoszonego stulecia” *Miscellanea Historico-Iuridica*, t. VI (2008): 13-25.
- Lityński Adam, *Między humanitaryzmem a totalitaryzmem. Studia z dziejów prawa karnego*. Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe WSZiNS, 2002.
- Lityński Adam, *Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919-1969)*. Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe, 2001.
- Lityński Adam, *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej. Dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego*. Katowice: Uniwersytet Śląski, 1991.
- Lubiński Kazimierz, „Komparatystyka prawa a unifikacja i kodyfikacja polskiego prawa procesowego cywilnego w okresie międzywojennym”, [w:] *Polska komparatystyka prawa. Prawo obce w doktrynie prawa polskiego*, red. Arkadiusz Wudarski. Warszawa: Stowarzyszenie Notariuszy RP, 2016.
- Lubiński Kazimierz, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1985.
- Łysko Marcin, „Ewolucja polskiego systemu prawa wykroczeń w XX w.” *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 1 (2018): 167-192.
- Machnikowska Anna, Anna Stawarska-Rippel, „The principles of civil procedure in Poland in the twentieth century. Doctrine, drafts and law in a comparative perspective” *Comparative Law Review*, vol. XXI (2016): 81-153.
- Mączyński Adam, „Doświadczenia Polski w dziedzinie kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego” *Aktualni problemi pravoznavstva*, t. II (2016).
- Mączyński Adam, „Działalność Michała Rostworowskiego w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego”, [w:] idem, *Rozprawy i studia z prawa prywatnego międzynarodowego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017.
- Mączyński Adam, „Znaczenie prac Fryderyka Zolla w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego”, [w:] idem, *Rozprawy i studia z prawa prywatnego międzynarodowego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017.
- Makarewicz Juliusz, *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. 4. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1935.
- Makarewicz Juliusz, *Prawo karne. Wykład porównawczy*. Lwów: Książnica Atlas, 1924.

- Makarewicz Juliusz, *Wstęp do filozofii prawa karnego w oparciu o podstawy historyczno-rozwojowe*, przeł. Katarzyna Jakubów, red. Alicja Grzeško-wiak. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2009.
- Masferrer Aniceto, „The Principle of Legality and Codification in the 19th-century Western Criminal Law Reform”, [w:] *Judge's Arbitrium to the Legality Principle. Legislation as a Source of Law in Criminal Trialsm*, red. Georgys Martyn, Anthony Musson, Heikki Pihlajamäki. Berlin: Duncker & Humblot GmbH, 2013.
- Maziarz Jakob, „Postępowanie karnoadministracyjne w II Rzeczypospolitej” *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, z. 2 (2014): 299-316.
- Merryman John H., *The Civil Law Tradition. An introduction to the legal systems of Western Europe and Latin America*. Stanford: California, Stanford University Press, 1985.
- Mikołajczyk Marian, Nancka Grzegorz, „Nieznane protokoły posiedzeń podkomisji prawa o stosunkach z pokrewieństwa i opieki Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej z 1939 roku” *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, z. 1 (2022): 101-142.
- Miszewski Wacław, „Polski kodeks postępowania cywilnego a procedura rosyjska” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 2 (1931).
- Moszyńska Anna, „Międzynarodowe ujednoczenie prawa zobowiązań w okresie międzywojennym” *Studia Iuridica Thoruniensia*, t. XI (2012): 129-145.
- Nieciecka Katarzyna, Rafał Wojciechowski, Aleksandra Szymańska, „Eugen Huber (1849-1923)” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 1 (2014): 7-35.
- Osajda Konrad, „Wprowadzenie do KC”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Przepisy wprowadzające. Część ogólna, Własność i inne prawa rzeczowe*, red. Karol Osajda. Warszawa: C. H. Beck, 2013.
- Osajda Konrad, „Wprowadzenie KC”, [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, t. I, *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna. Przepisy wprowadzające KC. Prawo o notariacie (art. 79-95 i 96-99)*, red. Karol Osajda. Warszawa: C. H. Beck, 2017.
- Padoa-Schioppa Antonio, *A History Of Law in Europe. From the Early Middle Ages to the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Parczewski Alfons, „O projekcie kodeksu cywilnego w Niemczech” *Gazeta Sądowa Warszawska*, nr 17 (1890).
- Pasek Andrzej, „Ewolucja zasady instancyjności w polskim kodeksie postępowania karnego z 1928 roku” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCCXXVIII (2019): 179-198.
- Pasek Andrzej, „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej jako przykład instytucji działającej pro publico bono”, [w:] *Pro publico bono - idee i działalność*, red. Maciej Marszał, Jacka Przygodzkiego. Wrocław:

- E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016.
- Pasek Andrzej, „Z organizacyjnych zagadnień kodyfikacji prawa karnego w Drugiej Rzeczypospolitej” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, t. CCLXXXVIII (2004): 357-378.
- Pauli Lesław, „Franciszek Zeiller i jego „legislatives meisterwerk” z 1803 r.” *Krakowskie Studia Prawnicze* (1981).
- Pichonnaz Pascal, „Switzerland”, [w:] *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, red. Jan M. Smits. Cheltenham, UK-Northampton, MA, USA: Cambridge University Press, 2006.
- Pólay Elemér, *Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandektistik*. Szeged: Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 1981.
- Polkowski Adam, *Die polnische Zivilprozessordnung von 1930/33. Unter Berücksichtigung des deutschen, österreichischen, russischen und französischen Rechts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Lang GmbH, 2009.
- Prawo karne w poglądach Juliusza Makarewicza*, red. Alicja Grzeškowiak. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2005.
- Pyr.(owicz) Stanisław, „Nowy kodeks cywilny (szwajcarski)” *Gazeta Sądowa Warszawska* (1901).
- Pyter Magdalena, *Nurt historycznoprawny w kanonistyce polskiej w okresie II RP*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006.
- Rogacka-Rzewnicka Maria, „O zjawisku „prywatyzacji” («cywilizacji») prawa karnego w świetle koncepcji celu postępowania karnego. Krótki rys historycznoprawny” *Prokuratura i Prawo*, t. I-II (2010): 235-252.
- Rogacka-Rzewnicka Maria, *Proces karny w perspektywie ewolucji naukowej i współczesnych trendów rozwojowych*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Rogojski Wacław, „Kilka uwag o źródłach, kodyfikacji i układzie kodeksu cywilnego polskiego” *Gazeta Sądowa Warszawska*, nr 22 (1920).
- Rogojski Wacław, „Kilka uwag o źródłach, kodyfikacji i układzie kodeksu cywilnego polskiego” *Gazeta Sądowa Warszawska*, nr 23 (1920).
- Salmonowicz Stanisław, „Kodyfikacje i myśl kodyfikacyjna XVII i XVIII wieku”, [w:] *Dzieje kodyfikacji prawa. Materiały na Konferencję historyków prawa w Karpaczu (do użytku wewnętrznego)*. Poznań 1974.
- Salmonowicz Stanisław, *Prawo karne oświeconego absolutyzmu. Z dziejów kodyfikacji karnych przelotem XVIII - XIX wieku*. Toruń: Wydawnictwo TNT, 1966.
- Schwarz Andreas B., „Zum Entstehung des modernen Pandektensystems”, [w:] *Rechtsgeschichte und Gegenwart*. Karlsruhe: C. F. Müller, 1960.
- Sójka-Zielińska Katarzyna, „Stulecie Kodeksu cywilnego szwajcarskiego” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 2 (2018): 27-59.

- Sójka-Zielińska Katarzyna, *Kodeks Napoleona. Historia i współczesność*. Warszawa: Lexis Nexis, 2007.
- Sójka-Zielińska Katarzyna, *Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność*. Warszawa: Liber, 2009.
- Sołodow Denis, *Reformy procesu karnego w Rosji: zarys historyczno-prawny*. Łomża: Oficyna Wydawnicza „Stopka”, 2015.
- Stawarska-Rippel Anna, „Problem kodyfikacji prawa prywatnego w państwach Europy Środkowo-Wschodniej z perspektywy stulecia” *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 1 (2019): 43-53.
- Stawarska-Rippel Anna, „Trzy transformacje w procedurze cywilnej w Polsce w XX wieku. Wzorce rozwiązań” *Zeszyty Prawnicze UKSW*, nr 2 (2011): 353-370.
- Stawarska-Rippel Anna, Adamczyk Tomasz, „Problem modelu apelacji w sprawach karnych w II Rzeczypospolitej w ujęciu porównawczym: historia czy współczesność?” *Z dziejów Prawa*, cz. 2 (2018): 187-217.
- Stawarska-Rippel Anna, *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918–1964). Studium historycznoprawne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015.
- Stein Peter G., *Roman Law in European History*. Cambridge: University of Cambridge, 1999. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511814723>.
- Stein Peter G., *Römisches Recht und Europa. – Die Geschichte einer Rechtskultur, Europäische Geschichte*, red. Wolfgang Benz. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 1996.
- Stelmachowski Bronisław, „Polski kodeks postępowania cywilnego a procedura cywilna ziem zachodnich” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 2 (1931).
- Sułkowski Józef, „Polski Kodeks Handlowy” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, z. 1 (1934).
- Szczygielski Adam Daniel, *Zasady prawa handlowego*, t. I, *Podstawy konstrukcyjne polskiego Kodeksu Handlowego*. Warszawa: Wydawnictwo Biblioteka Prawnicza, 1936.
- Szponder Robert, *Geneza przepisów części ogólnej polskiego kodeksu zobowiązań z 1933 r.* Kraków 2020. https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/277238/szponder_geneza_przepisow_czesci_ogolnej_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Tomczyk Ryszard, „Proces karny w monarchii habsburskiej. Od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku” *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (2013): 67-79.
- van Caenegem Raoul C., *An Historical Introduction to Private Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Vanderlinden Jacques, „Le concept de code en Europe occidentale du XIIIe au XIXe siècle: essai de définition” *Revue Internationale de Droit Compare*, nr 2 (1968).

- Vanderlinden Jacques, „Qu'est-ce qu'un code?” *Les Cahiers de Droit*, nr 1-2 (2005).
- Warylewski Jarosław, *Kara. Podstawy filozoficzne i historyczne*. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, 2007.
- Waśkowski Eugeniusz, „Rozwój ustawodawstwa cywilnego w XIX wieku” *Rocznik Prawniczy Wileński*, R. 1 (1925): 1-28.
- Widacki Jan, *Szkice z dziejów prawa karnego i kryminologii w Krakowie myśli i ludzie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM, 2014.
- Wieacker Franz, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967.
- Windscheid Bernhard, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, wyd. 9, red. Theodor Kipp, vol. I-III. Frankfurt am Main: Rütten & Loening, 1906.
- Włodyka Stanisław, „O sposobach normatywnej regulacji prawa handlowego” *Państwo i Prawo*, z. 9 (1999): 12-21.
- Włodyka Stanisław, „Problem struktury prawa” *Państwo i Prawo*, z. 4 (1995): 3-22.
- Wojciechowski Rafał, „Bernhard Windscheid (1817-1892)” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 3 (2009): 593-619.
- Wojciechowski Rafał, „O pojęciu pandektystyki” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo*, nr 290 (2004): 25-38.
- Wolter Władysław, „Kodeks karny z 1932 r.” *Przegląd Powszechny*, nr 4-6 (1933).
- Wróblewski Bronisław, *Prawo karne a moralność. Szkoła humanistyczna prawa karnego*. Warszawa: Drukarnia Gazety Administracji i Policji Państwowej, 1927.
- Wydmański Wojciech, „Niemiecki kodeks cywilny w pracach Komisji Kodyfikacyjnej nad Kodeksem zobowiązań z 1933 r.” *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 1 (2021): 27-51.
- Zimmermann Reinhard, „Dziedzictwo Savigny'ego. Historia prawa, prawnoznawstwo porównawcze i kształtowanie się europejskiej nauki prawa” *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, z. 1 (2005): 7-48.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>